

PANORAMA CRÍTIC DE LA LITERATURA CATALANA

VI

SEGLE XX

De la postguerra a l'actualitat

Director del volum

ENRIC BOU

Col·laboradors

GLÒRIA BORDONS, ENRIC BOU, FERRAN CARBÓ
CARLES CORTÉS, SHARON FELDMAN, TERESA FÈRRIZ ROURE
ORIOL IZQUIERDO, JORDI MALÉ, VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL
MARGALIDA PONS, LLUÍS QUINTANA

Coordinador de la sèrie

ALBERT ROSSICH

Vicens Vives

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb una subvenció de la
Institució de les Lletres Catalanes l'any 2009.

Aquesta obra ha estat publicada amb una subvenció de la
Direcció General del Libro, Archivos y Bibliotecas
del Ministerio de Cultura.

Projecte editorial

ANTONI MARÍ

Coordinador editorial

RAMON MASNOU

Índex alfabètic

XAVIER PLA I MARTA PASQUAL

Disseny de coberta: Daniel López

Primera edició, 2009

© ALBERT ROSSICH

Sobre la «Presentació» i la coordinació de la sèrie.

© ENRIC BOU

Sobre «Revolució, resistència i renovació», els capítols «Temps de resistència. Neorealisme i existencialisme», «Temps de resistència. Gèneres i autors», «Llorenç Villalonga», «La renovació literària» i «Revulsió cosmopolita» i la direcció del volum.

© TERESA FÈRRIZ

Sobre el capítol «La literatura durant la Guerra Civil i l'exili».

© VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL

Sobre el capítol «Salvador Espriu».

© JORDI MALÉ

Sobre el capítol «Joan Oliver (Pere Quart)».

© CARLES CORTÉS

Sobre els capítols «Mercè Rodoreda» i «Pere Calders».

© FERRAN CARBÓ

Sobre els capítols «Joan Vinyoli», «Joan Fuster» i «Vicent Andrés Estellés».

© GLÒRIA BORDONS

Sobre el capítol «Joan Brossa».

© LLUÍS QUINTANA TRIAS

Sobre el capítol «Gabriel Ferrater».

© MARGALIDA PONS

Sobre el capítol «Blai Bonet».

© ORIOL IZQUIERDO

Sobre el capítol «Alguns debats recents».

© EDICIONES VICENS VIVES, S.A.

Sobre aquesta edició segons l'art. 8 del Reial Decret Legislatiu 1/1996.

Obra protegida pel RDL 1/1996, de 12 d'abril pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual.

Dipòsit Legal: B. 36.718-2009/ ISBN: 978-84-316-9435-7/ Núm. d'Ordre V.V.: Y-793/

Reservats tots els drets. Prohibida la reproducció total o parcial/ Editorial VICENS VIVES.

Avda. de Sarrià, 130. E-08017 Barcelona./ IMPRÈS A ESPANYA. PRINTED IN SPAIN.

ÍNDEX

<i>Presentació</i> , per ALBERT ROSSICH	13
<i>Revolució, resistència i renovació</i> , per ENRIC BOU	17
<i>Bibliografia</i>	28

LA LITERATURA DURANT LA GUERRA CIVIL I L'EXILI

TERESA FÈRRIZ ROURE

<i>Introducció</i>	30
<i>Bibliografia</i>	43
<i>Literatura i grups salvadors</i> (Carles Riba)	54
<i>Literatura de guerra</i> (Joan Oliver)	59
<i>Visions de Mèxic</i> (Pere Calders)	61
<i>La literatura catalana a l'exili</i> (Albert Manent)	64
<i>L'experiència de l'exili i la prosa</i> (Maria Campillo)	69

TEMPS DE RESISTÈNCIA. NEOREALISME I EXISTENCIALISME

ENRIC BOU

<i>Introducció</i>	74
<i>Bibliografia</i>	82
<i>1939, any límit de la literatura catalana</i> (Joaquim Molas)	88
<i>L'edició i la censura</i> (Maria Josep Gallofré i Virgili)	89
<i>Recuperació literària a València</i> (Vicent Simbor i Ferran Carbó)	93
<i>Joan Triadú, obstinat i britànic</i> (Agustí Pons)	95

TEMPS DE RESISTÈNCIA. GÈNERES I AUTORS

ENRIC BOU

<i>Introducció</i>	98
<i>Bibliografia</i>	126
<i>Vista aèria dels anys cinquanta</i> (Margalida Pons)	147
<i>Fundació de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona</i> (Jordi Coca)	150
<i>«Incerta glòria», de Joan Sales</i> (Xavier Pla)	152
<i>La poesia de Màrius Torres</i> (Pere Gimferrer)	155
<i>Els mites a l'obra de Bartra</i> (Feliu Formosa)	157

<i>Agustí Bartra: pàtria i poble</i> (Anna Murià)	159
<i>Maria Aurèlia Capmany</i> (Guillem-Jordi Graells)	160
<i>Martí i Pol: etapa de maduresa</i> (Pere Farrés)	162
<i>El món de Joan Perucho</i> (Julià Guillamon)	164
<i>L'obra de Jordi Sarsanedas</i> (Francesco Ardolino)	166
« <i>Temps Obert</i> », de Manuel de Pedrolo (Jordi Coca)	168
<i>Espinàs, novel·lista</i> (Joan Triadú)	172

SALVADOR ESPRIU

VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL

<i>Introducció</i>	175
<i>Bibliografia</i>	180
<i>Espriu i la tradició literària catalana</i> (Octavi Saltor)	186
« <i>Cementiri de Sinera</i> » i <i>el públic</i> (Josep Romeu)	187
<i>L'«homenot» Espriu</i> (Josep Pla)	188
<i>L'obra circular i compromesa</i> (Maria Aurèlia Capmany)	190
<i>Una obra encarada a la mort</i> (Joan Fuster)	191
<i>El poeta civil</i> (Josep M. Castellet i Joaquim Molas)	192
<i>La poesia com un servei</i> (Joaquim Molas)	193
« <i>Primera història d'Esther</i> » i <i>el teatre èpic</i> (Ricard Salvat)	194
<i>Una resposta a Joan Fuster</i> (Joan Ferraté)	195
<i>El sentit del no-res en Espriu</i> (Joan Teixidor)	196
<i>L'anàlisi de l'obra poètica</i> (Josep M. Castellet)	197
<i>El món clàssic en Espriu</i> (Carles Miralles)	200
« <i>La pell de brau</i> » en <i>la trajectòria poètica d'Espriu</i> (Arthur Terry)	202
<i>El símbol del mur</i> (Antoni Vilanova)	203
<i>L'anàlisi cabalista</i> (Rosa M. Delor)	204
<i>L'aproximació iniciàtica</i> (Maria Isabel Pijoan)	205
<i>Les fonts filosòfiques</i> (Rosa M. Delor)	206
<i>Entre la història i l'estructura numèrica</i> (Rosa M. Delor)	207
<i>L'evolució d'un camp metafòric</i> (Rosa M. Delor)	208

JOAN OLIVER (PERE QUART)

JORDI MALÉ

<i>Introducció</i>	210
<i>Bibliografia</i>	213
<i>La presa de consciència històrica</i> (Josep M. Castellet i Joaquim Molas)	216

ÍNDEX

7

<i>L'obra poètica de Pere Quart</i> (Sergi Beser)	217
<i>La poesia de Pere Quart</i> (Josep M. Castellet)	219
<i>Pere Quart, poeta del nostre temps</i> (Antoni Turull)	220
<i>La trajectòria poètica de Pere Quart</i> (Helena Mesalles)	222
<i>La prosa de Joan Oliver</i> (Josep M. Balaguer)	223
<i>Introducció al teatre de Joan Oliver</i> (Joaquim Molas)	224
<i>El teatre de Joan Oliver</i> (Miquel M. Gibert)	225

MERCÈ RODOREDA

CARLES CORTÉS

<i>Introducció</i>	227
<i>Bibliografia</i>	236
<i>El mite de la infantesa</i> (Carme Arnau)	242
<i>De la realitat al símbol: la darrera narrativa</i> (Carme Arnau)	245
« <i>La mort i la primavera</i> » o <i>l'alternança cíclica dels elements</i> (Carles Cortés)	248
<i>La construcció de la veu narrativa</i> (Maria Campillo)	251
<i>De la preguerra a la postguerra: les primeres novel·les</i> (Neus Real)	256
<i>Rodoreda: entre la pintura i la literatura</i> (Mercè Ibarz)	259
<i>Pròlegs com a epílegs o sobre l'art de narrar</i> (Mònica Miró i Abraham Mohino)	260
<i>Contra la vida, la literatura</i> (Montserrat Casals)	262
<i>Els premis literaris</i> (Marta Pessarrodona)	264

LLORENÇ VILLALONGA

ENRIC BOU

<i>Introducció</i>	266
<i>Bibliografia</i>	272
<i>El mite de Bearn</i> (Joaquim Molas)	278
« <i>L'àngel rebel</i> » (Jaume Vidal Alcover)	281
<i>El nom màgic de «Bearn»</i> (Pere Rosselló Bover)	283
<i>Espai autobiogràfic i novel·la inefable</i> (Vicent Simbor Roig)	287
<i>Els límits de Bearn</i> (Jaume Pomar)	290
« <i>El Gatopardo</i> » i « <i>Bearn</i> » (José Muñoz Millanes)	292
<i>L'ambivalència</i> (P. Louise Johnson)	294

JOAN VINYOLI

FERRAN CARBÓ

<i>Introducció</i>	299
<i>Bibliografia</i>	304
<i>Dues elegies, dues escriptures</i> (Joan Teixidor)	307
<i>Poètica</i> (Josep Maria Sala-Valldaura)	310
<i>Passió poètica i autenticitat</i> (Francesc Parcerisas)	312
<i>Tres directrius del discurs poètic</i> (Ferran Carbó)	314

PERE CALDERS

CARLES CORTÉS

<i>Introducció</i>	318
<i>Bibliografia</i>	324
<i>Pere Calders: de la realitat a la ficció</i> (Amanda Bath)	327
<i>Els recursos estilístics de Pere Calders: la creació de la fantasia</i> (Carme Gregori)	329
<i>Calders i el concepte de literatura</i> (Adolf Piquer)	331
<i>Les raons de la paradoxa</i> (Giuseppe Tavani)	333
<i>La ironia com a estil</i> (Joan Melcion)	336
<i>La creació a través del llenguatge</i> (Joan Melcion)	338
<i>Consciència i moralitat en la narrativa de Pere Calders</i> (Víctor Martínez-Gil)	339
<i>El destinatari de la narrativa de Calders</i> (Salvador Comelles)	341
<i>Calders i l'autor Déu</i> (Josep M. Balaguer)	342

JOAN BROSSA

GLÒRIA BORDONS

<i>Introducció</i>	345
<i>Bibliografia</i>	351
<i>El gir de Brossa cap a la realitat</i> (João Cabral de Melo)	358
<i>La persistència de l'automatisme</i> (Manuel Sacristán)	359
<i>L'obra plàstica de Brossa</i> (Alexandre Cirici)	360
<i>El teatre de Brossa: una investigació en paral·lel a la poesia</i> (Xavier Fàbregas)	362
<i>Les imatges de Brossa, entre la il·lusió i la realitat</i> (Arthur Terry)	364
<i>Les sextines de Brossa</i> (Josep Romeu)	366

ÍNDEX

9

<i>El caràcter antipoètic de la poesia de Brossa</i> (Pere Gimferrer)	367
<i>La literatura com a presa i represa</i> (Glòria Bordons)	368
<i>La poesia com a recerca essencial i com a compromís</i> (Glòria Bordons)	369
<i>La recepció del teatre de Brossa</i> (Jordi Coca)	370
<i>L'obra pública de Joan Brossa: els poemes corporis</i> (Isidre Vallès)	372

LA RENOVACIÓ LITERÀRIA

ENRIC BOU

<i>Introducció</i>	375
<i>Bibliografia</i>	406
<i>El realisme històric</i> (Joaquim Molas)	421
<i>El realisme compromès</i> (Vicent Simbor)	423
<i>Contra el monolitisme</i> (Dominic Keown)	425
<i>Poesia i realisme històric</i> (Enric Balaguer)	427
<i>La generació literària dels setanta</i> (Oriol Pi de Cabanyes i Guillem-Jordi Graells)	430
<i>La novel·la al País Valencià</i> (Vicent Salvador i Adolf Piquer)	433
<i>La literatura als anys setanta</i> (Àlex Broch)	435
<i>Diglossia literària</i> (Lluís Messeguer)	436
<i>Narrativa feminista</i> (Anne Charlon)	437
<i>Terenci Moix: pervertint el cànon</i> (Josep-Anton Fernández)	440
<i>Crisi del teatre</i> (Enric Gallén)	442

GABRIEL FERRATER

LLUÍS QUINTANA TRIAS

<i>Introducció</i>	446
<i>Bibliografia</i>	452
<i>La poesia de l'experiència</i> (Pere Ballart)	457
<i>L'obra crítica</i> (Jordi Cornudella)	460
<i>Corrents crítics predominants</i> (Jordi Julià)	464
<i>El plantejament del poema</i> (Dolors Oller)	466
<i>Models medievals en el "Poema inacabat"</i> (Núria Perpinyà)	468
<i>Dos poemes: "Cambra de la tardor" i "No una casa"</i> (Josep Romeu i Figueras)	471
<i>La poesia de Ferrater en el seu context</i> (Arthur Terry)	474

10 SEGLE XX · DE LA POSTGUERRA A L'ACTUALITAT

JOAN FUSTER

FERRAN CARBÓ

<i>Introducció</i>	479
<i>Bibliografia</i>	483
<i>L'humanisme moral</i> (Joaquim Molas)	488
<i>El fenomen Fuster</i> (Josep Iborra)	491
<i>Fuster, assagista</i> (Francesc Pérez i Moragon)	493
<i>L'estil, una desinfecció de metafísiques</i> (Vicent Salvador)	495

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

FERRAN CARBÓ

<i>Introducció</i>	498
<i>Bibliografia</i>	502
<i>Sobre la poesia</i> (Joan Fuster)	506
<i>Una poètica de despullament i implicació</i> (Jaume Pérez Montaner i Vicent Salvador)	508
<i>Tòpics d'escriptura</i> (Francesc Parcerisas)	509
<i>Del protagonisme intern a la projecció externa</i> (Ferran Carbó)	511

BLAI BONET

MARGALIDA PONS

<i>Introducció</i>	515
<i>Bibliografia</i>	521
<i>Un poeta digerit</i> (Josep Albertí)	524
« <i>Cant espiritual</i> » (Salvador Espriu)	526
<i>Blai Bonet, novel·lista</i> (Xavier Lloveras)	528
<i>Entre l'Escola Mallorquina i els clàssics</i> (Pere Rosselló Bover)	529
<i>Dos itineraris</i> (Xavier Lloveras)	531
<i>La influència dels poetes de la generació del 27</i> (Pere Rosselló Bover)	532
« <i>Parasceve</i> »: <i>el terrorisme d'estat. El teatre de Blai Bonet</i> (Antoni Artigues)	534
<i>Les variacions poètiques de Blai Bonet</i> (Jaume Vidal Alcover)	535
<i>La recerca poètica del sagrat</i> (Àlex Susanna)	536

ÍNDIX

11

REVULSIÓ COSMOPOLITA

ENRIC BOU I SHARON FELDMAN

<i>Introducció</i>	539
<i>Bibliografia</i>	575
<i>Baltasar Porcel: una aventura solitària</i> (Joaquim Molas)	602
<i>L'obra literària de Joan Francesc Mira</i> (Carles Mulet)	605
<i>La maduresa de Benet i Jornet</i> (Rodolf Sirera)	607
«Fugaç», de Benet i Jornet (Enric Gallén)	610
«El dia que va morir Marilyn», de Terenci Moix (Josep-Anton Fernández)	612
<i>Narcís Comadira: la poètica d'enformar la mort</i> (Rossend Arqués)	615
<i>Pere Gimferrer: el llenguatge poètic</i> (Arthur Terry)	617
<i>Pere Gimferrer, una poètica alternativa</i> (Enric Bou)	620
«L'hora violeta», de Montserrat Roig (Neus Real)	623
«Plany de la mort d'Enric Ribera», de Rodolf Sirera (Josep M. Benet i Jornet)	625
<i>La ficció epistolar de Carme Riera</i> (Francesco Ardolino)	626
<i>Quim Monzó: l'escriptor de més?</i> (Manel Ollé)	628
<i>Maria Mercè Marçal, novel·lista</i> (Lluïsa Julià)	632

ALGUNS DEBATS RECENTS

ORIOI IZQUIERDO

<i>Introducció</i>	636
<i>Bibliografia</i>	644
<i>Contra l'estètica tova</i> (Narcís Comadira)	647
<i>Relleu generacional i model de llengua literària als anys vuitanta</i> (Joan Ferraté)	649
<i>Escriure per instint: literatura jove dels anys vuitanta i estructures de poder</i> (Joan Orja)	650
<i>La poesia en la dècada dels anys vuitanta</i> (Francesc Calafat)	654
<i>La generació dels setanta, el relleu dels vuitanta i les lleis internes del sistema literari</i> (Àlex Broch)	656
<i>Tendències de la narrativa catalana dels vuitanta</i> (Josep M. Lloró)	659
<i>Final de segle en el món literari català</i> (Oriol Izquierdo)	661
<i>El debat sobre la normalització de la cultura literària</i> (Enric Sòria)	670
<i>La dramaturgia als anys vuitanta i noranta</i> (Carles Batlle)	672

<i>La dramaturgia al tombant de segle</i> (Francesc Foguet)	674
<i>Les raons de la crítica catalana contemporània</i> (Jordi Galves)	676
<i>La «polèmica Carner» i més antinoucentisme</i> (Jordi Rourera Peret)	678
<i>Catalunya: dues cultures</i> (Julià Guillamon)	681
<i>Índex alfabètic</i>	685

TEMPS DE RESISTÈNCIA. GÈNERES I AUTORS

ENRIC BOU

En l'ambient resclosit i repressiu de la immediata postguerra, destacaren tot seguit una sèrie d'iniciatives clandestines de caràcter elitista —les úniques possibles— que tenien com a objectiu fonamental mantenir un lligam amb la cultura del passat. A partir del 1942 començaren a funcionar en la clandestinitat algunes institucions: l'Institut d'Estudis Catalans, els Estudis Universitaris Catalans i els Amics de la Poesia. Malgrat el caràcter testimonial i les dificultats de funcionament, les institucions van tenir un paper en l'establiment de lligams entre els joves escriptors i algunes de les figures consagrades del període anterior. Josep Palau i Fabre va tenir-hi un paper decisiu. Ell va fundar la revista *Poesia* el 1944 amb la voluntat de mantenir un rigor intel·lectual i, en especial, d'entroncar amb el món cultural d'abans de la guerra (*Poesia* 1976). S'hi donà relleu a autors com J. V. Foix, el mateix Palau i Fabre i poetes francesos traduïts. Hi publicaren també Joan Perucho, Jordi Sarsanedas i Salvador Espriu. Des d'aquesta publicació, a més, s'inicià la reivindicació de la figura de Rosselló-Pòrcel. L'altra gran revista d'aquests anys, *Ariel*, fou també fundada per Palau i Fabre, juntament amb Josep Romeu, Miquel Tarradell, Joan Triadú i Frederic-Pau Verrié. S'hi distingeixen tres etapes: la primera, del maig del 1946 fins a l'abril del 1947, considerada per M. C. Ribé com a etapa de cohesió; la segona, entre el juny del 1947 i el juliol del 1948, època en la qual s'incorporen escriptors més joves com Alexandre Cirici, Joan Perucho o Jordi Sarsanedas. Després d'un període d'interrupció (d'agost del 1948 a juny del 1950), es va publicar durant una darre- ra etapa fins l'any 1951, amb escriptors molt més joves, com Albert Manent i Joaquim Molas. Els útils índexs de Ribé (1972) permeten reconstruir-ne la trajectòria. La revista feia una revisió rigorosa del passat, des d'una actitud entre l'avantguarda i la normalització (Triadú 1985). N'hi ha una edició fac- símil (*Ariel* 1978). A València, Miquel Adlert i Xavier Casp van publicar la revista *Esclat* (1948) amb la mateixa finalitat de mantenir la continuïtat de

les activitats culturals d'abans de la guerra. En contrast amb *Poesia i Ariel*, la revista *Dau al Set* és plenament avantguardista (*Dau al Set* 1977). La voluntat general de la revista era de trencament total amb l'ambient repressiu del moment, la presa d'una posició surrealista en el terreny literari i artístic i, secundàriament, d'una ideologia existencialista i, posteriorment, marxista en el terreny ideològic. Aquesta fou una revista singular, per la interacció entre plàstica i escriptura, i pel fet que fou una de les primeres revistes «interdisciplinàries» (Gimferrer 1965; Puig 1998; Tharrats 1999).

La penúria crítica que es va viure a Catalunya en la postguerra provocà que el 1957 un grup de joves narradors (Jordi Sarsanedas, Maria Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs i Joan Perucho) publicàs un volum col·lectiu en el qual cadascun llegia l'obra d'un altre (Sarsanedas 1958). Iniciatives com aquesta demostren com, en temps de precarietat, els papers del crític i del creador es barregen. Cal esmentar el gruix de ressenyes que Antonio Vilanova (2005) publicà a la revista *Destino*, perquè durant molts anys fou una de les poques possibilitats d'informar sobre les novetats en literatura catalana. Joan Fuster, des de la perspectiva de presentar grans blocs cronològics, aplegà la literatura de postguerra sota el títol «Uns anys decisius (1931-1961)» com una manera d'evidenciar la continuïtat de bona part de la literatura i els literats d'abans i després de la guerra i l'impacte —la dependència— de factors extraliteraris polítics (Fuster 1972). A banda d'alguns llibres que estudien gèneres com la novel·la i la poesia (Triadú 1982a, 1985), de naturalesa més periodística, manquen visions aprofundides de conjunt de la literatura de postguerra al Principat, com les que existeixen per al País Valencià (Carbó i Simbor 1993) i Mallorca (Rosselló Bover 1997). Un monogràfic de *Lluc* discuteix el cànon dels escriptors balears (Pons *et al.* 2004). En els últims quinze anys s'han publicat una sèrie d'estudis sobre la presència de l'existencialisme en la literatura catalana des de la perspectiva de la recepció crítica en el període 1945-1968 i la repercussió en els gèneres literaris (Vall 1994 i 1996). Els estudis de Xavier Vall (que deriven d'una tesi doctoral inèdita) presenten sota nova llum coherent una realitat complexa de la postguerra i estableixen lligams creïbles amb el que succeïa a Europa. Aquesta clau de lectura l'ha aplicat a autors significatius com Pedrolo (Vall 1992), Fuster (Vall 1997), Villalonga (Vall 1998) i Castellet (Vall 2000); o bé a la recepció de l'existencialisme a centres com l'Institut Francès (Vall 1999), l'impacte en l'engatjament (Vall 2000b) o en l'objectivisme (Vall 1995). També ha estudiat la influència de *L'étranger* de Camus (Vall 2003). Aquests estudis han estat complementats amb un treball, més específic, sobre la presència de l'existencialisme en el teatre (Rosselló 1997).

Pel que fa a la poesia, els estudis de conjunt són encara pocs i limitats d'abast. Dues antologies molt polèmiques marquen les variacions en el gust

i les batalles pel cànon. L'antologia de poesia de Joan Triadú (1951) marca un moment àlgid del pes d'unes idees ribianes i la de Castellet-Molas (1963) l'intent de difusió d'unes idees afins a l'anomenat «realisme històric». Aulet ha avaluat la lectura d'aquesta darrera i l'impacte en la reorganització dels estudis de literatura catalana (Aulet 2003) i la innovació realista dels anys cinquanta (Aulet 2000). Són un bon document d'època el recull d'articles de Joan Colominas (1979), en els quals defensa la necessitat d'una poesia compromesa. Hi ha alguns estudis generals, pocs, que posen més èmfasi en la periodització o els autors més destacats, reivindicant els autors menys coneguts com Màrius Torres o Agustí Bartra (Broch 1985; Bou 1987a, 1987b; Bernal i Dolz 1989). Altres crítics, com Dolors Oller (1986), s'han inclinat per presentar un panorama global a partir de criteris estètics i lingüístics, i Dominic Keown (1996), des d'una tradició anglosaxona, amb bon ús del *close reading* i de teories freudianes, ha analitzat les principals antologies i alguns dels escriptors cabdals, com Salvat-Papasseit i Estellés. Alguns crítics com Àlex Broch (2008) han aplegat les ressenyes dedicades a la poesia, la qual cosa permet fer un seguiment més o menys sistemàtic del gènere, seguiment que es pot completar gràcies a la publicació recent d'un estudi de conjunt sobre la poesia de tot el segle xx (Carbó 2007).

Hi ha un nombre considerable de poetes que han escrit obres de gran qualitat, però que han generat un menor interès crític. En alguns casos són autors de pocs llibres que han tingut una difusió escassa, o bé, en d'altres, es tracta d'escriptors que han estat coneguts de manera tardana, per dificultats d'edició o per haver triat el silenci durant llargs períodes. Ha rebut atenció l'obra i vida de Josep Romeu i Figueras, un estudiós autor de treballs útils per a la lectura de la poesia del segle xx, amb llibres com *Sobre Maragall, Foix i altres poetes* (1984) o *Guia de lectura de «Sol i de dol», de J. V. Foix* (1985). La crítica n'ha assenyalat la perfecció formal i l'esperit d'estructura del poema, i el fet que es poden establir connexions amb la seva preocupació per estudiar la poesia a través de la lectura, discernint el valor artístic dels mots (Enrich 1997). Joan Ferraté (1924-2003), hel·lenista, traductor i crític de poesia, és autor d'assaigs en els quals combina les lectures d'altres poetes, que sovint interpreta a través de la traducció (o adaptació): *Lectura de «La terra gastada» de T. S. Eliot* (1977), *Les poesies de C. P. Cavafis* (1987) o *Llegir Ausiàs March* (1992). L'obra poètica de Ferraté va ser reunida a *Catàleg general: 1952-1981* (1987). D'aquesta poesia ha desvetllat interès l'estudi de la intertextualitat (Obiols 1997). Rosa Leveroni (1910-1985) fou poeta i narradora. La seva obra és recollida en dos volums: *Poesia* (1981) i *Contes* (1985), i, a més, disposem d'un catàleg del seu arxiu (*Llibres i papers* 2000). Va conrear també l'assaig i la crítica literària (sobre Ausiàs March). Maria Aurèlia Capmany va afirmar en el pròleg a *Poesia* que el món poètic

de Leveroni es caracteritzava per l'alternança de l'alegria i la desolació. En els últims anys s'ha estudiat la seva tasca com a bibliotecària (Agustí *et al.* 1986) i Ferran Carbó, per la seva banda, ha reivindicat el seu lloc entre les dones escriptores, entre Clementina Arderiu i Carmelina Sánchez-Cutillas, i ha qualificat la seva poesia de reflexiva i intel·lectualitzada (Carbó 1997). Maria Mercè Marçal en va llegir les afinitats feministes: «la seva poesia es fa vehicle del seu qüestionament existencial, de la recerca-afirmació d'una identitat que sent problemàtica i amenaçada, amb un punt d'inflexió important en la relació conflictiva que aquesta manté amb l'estereotip femení imposat socialment. I el tema de l'amor —i el de la solitud, de retop— com a pedra de toc» (Marçal 2004). Abraham Mohino ha recuperat textos en prosa dels arxius de l'escriptora, i a partir de l'estudi del memorialisme els presenta com el taller d'investigació de la poesia (Mohino 2004).

Una monografia de Ballester (1995) fa un breu repàs general de la situació al País Valencià. Estudia la producció poètica valenciana entre 1939 i 1959 a l'entorn de figures com V. A. Estellés, Maria Beneyto, Xavier Casp, Joan Fuster i Joan Valls, subratllant el paper que va tenir l'antologia de Manuel Sanchis Guarner *Els poetes insulars de postguerra*. Són útils els treballs sobre Valls i Casp (Carbó 1991a, 1991b). Fuster (1956 i 1972) ja havia estudiat la situació de conjunt i la seva aproximació ha estat ampliada per Pérez Montaner (1990). Disposem també d'un bon estudi sobre la poesia a Castelló entre 1933-1966, llevat de Bernat Artola, amb atenció a la revista *Mijares* i la poesia d'Alfred Giner Sorolla (Garcia Grau 1994). A Mallorca és important l'antologia de Sanchis Guarner (1951). Francesc de B. Moll va tenir una tasca de dinamització i cohesió del grup a través de l'Editorial Moll i també de la campanya de conscienciació respecte de la llengua impulsada per ell a través de la «Campanya del Diccionari» (1949-1962). Aquests joves escriptors es van desvincular de l'Escola Mallorquina, oposant-se al localisme i amb una concepció diferent de la poesia i del llenguatge literari, ja que s'havien format en la lectura de la poesia espanyola de la «generación del 27». Defensaven un llenguatge basat en la imatge i la metàfora, que trencava amb els lligams lògics, posant l'èmfasi en la llibertat lingüística i la creativitat. El grup estava integrat per Blai Bonet (1926-1997), Jaume Vidal Alcover (1923-1991), Josep M. Llompарт (1925-1993), Marià Villangómez (1913-2002), Llorenç Moyà (1916-1981), Cèlia Viñas (1915-1954), Miquel Dolç (1912-1994) i Bernat Vidal i Tomàs (1918-1971), entre altres. Alguns escriptors menorquins també foren inclosos a l'antologia de Sanchis Guarner. El grup de postguerra a Menorca era integrat per autors com Antoni Moll Camps (1926), Joan Timoner Petrus (1910), Frederic Erdozaín (1908-1961) i, sobretot, Gumersind Gomila (1906-1970), molt influït per la poesia francesa de la primera meitat d'aquest segle, i Gumersind Riera i Sans (1909). Fou impor-

tant la publicació d'una revista literària en català, *Raixà* (1953), de la qual només van aparèixer dos números a causa de la censura. El primer estudi general sobre la poesia de les Illes és el de Josep M. Llompart (1964 i 1998) o el més específic de Vidal Alcover (1982), que va ampliar anys més tard (Vidal Alcover 1993). S'han escrit estudis sobre la poesia franquista en català a Mallorca (Massot i Muntaner 1990) i a València (Ballester 1992). Margalida Pons ha estudiat la recuperació cultural a les Illes en els anys cinquanta i el plantejament d'una nova poesia, gràcies a la intervenció de Miquel Dolç, Marià Villangómez i Cèlia Viñas. Estudia a fons les figures de Llorenç Moyà, Jaume Vidal Alcover, Josep M. Llompart i Blai Bonet (Pons, M. 1998). Mas i Vives ha aplegat articles sobre Roselló-Pòrcel, Llompart i Villangómez (2003). Hi ha estudis monogràfics sobre alguns d'aquests poetes. Antònia Arbona (2000) ha analitzat de manera exhaustiva tota la poesia de Bartomeu Fiol recuperant material crític dispers a diaris, revistes i pròlegs. De Marià Villangómez s'ha analitzat el conreu de la poesia pura a partir del paisatge i de la gent d'Eivissa (Joan 2003; Cirer 2003). És destacable la introducció general a l'obra de Villangómez de Jaume Marí i Prunella, amb un bon repàs biogràfic i anàlisi d'alguns llibres i poemes concrets (Marí 2006), o bé l'estudi de les influències dels poetes espanyols de la «generación del 27» i de poetes estrangers. En opinió de Margalida Pons (1998) la poesia de Villangómez es podria descriure com un procés gradual de pèrdua de confiança en les paraules. Altres estudis són els de Ramon Guillem o de Jean Serra. Aquest darrer repassa la trajectòria del poeta a partir dels reculls poètics i amb abundant documentació gràfica (Guillem *et al.* 2004; Serra 2006 i 2007). El poeta més conegut del Rosselló, Jordi-Pere Cerdà (pseudònim d'Antoni Cayrol), que es distingeix per l'observació, interior i exterior, de l'ésser humà i del paisatge de la Cerdanya, és reconegut com un extraordinari poeta, narrador memorialista i dramaturg en la monografia que li ha estat dedicada (Zimmerman *et al.* 2004).

D'altra banda, són també importants estudis dedicats a aspectes parcials de la poesia d'aquest moment. La presència de poemes metalingüístics en la poesia catalana de l'època del franquisme ha estat estudiada per Denise Boyer (2003) a partir de l'anàlisi de les obres de quinze poetes (Carner, Riba, Foix i Espriu entre altres), i estableix uns «trets d'època»: les referències a la poesia, incloent-hi les referències a la pròpia obra, a les motivacions per escriure poesia, a la figura del subjecte poètic com a poeta, i a l'impacte de l'obra pròpia. Dos estudiosos anglesos, Geoffrey Ribbans (1983) i Arthur Terry (1987) han escrit estudis que ajuden a situar la poesia en un context més ampli. Terry ha subratllat la connexió de la poesia catalana amb l'europea a propòsit dels grans noms de la tradició simbolista, i Ribbans ha analitzat la temptació de l'absolut. Entre 1952 i 1954 Dionisio Ridruejo i Rafael

Santos Torroella van impulsar els tres Congressos de Poesia que se celebren a Segòvia, Santiago de Compostel·la i Salamanca. Van ser concebuts com un punt de diàleg entre intel·lectuals catalans i espanyols. Hi participaren, entre altres, Guillem Díaz Plaja, Carles Riba, J. V. Foix, Eugeni d'Ors i Adriano del Valle. Els tres congressos han estat estudiats en funció de la situació de diàleg intel·lectual i intercultural que van obrir (Amat 2007).

Per a la difusió i estudi de la narrativa fou important la creació del premi «Víctor Català» dins la Nit de Santa Llúcia, juntament amb l'antologia del conte de Triadú (1950), que creà un ordre de lectures i un prestigi. El mateix crític estudià la presència de mite i realitat (com una manera de no llegir en clau realista) en la novel·la de postguerra (Triadú 1976). El conte fou un gènere que permeté la publicació d'escriptors de l'exili a Catalunya. Rafael Tasis, en un breu repàs de la novel·la catalana, apostava pel triomf d'un «realisme novel·lesc» (Tasis 1954b). Visions panoràmiques com la ja esmentada de Carbó i Simbor (1993), o l'opuscle de Rosselló Bover (1997) sobre els moviments literaris a les Balears, no tenen equivalent en els estudis a Catalunya, llevat de treballs parcials dedicats al conte (Bou 1978) i dels pròlegs en antologies escolars (Centelles 1985) o els capítols de la *Història de la literatura catalana* dedicats al conte (Campillo 1988a), la novel·la (Campillo i Castellanos 1988a), el teatre (Gallén 1988), la literatura popular i de consum (Molas i Gallén 1988) o la literatura infantil (Rovira 1988). En l'estudi de la narrativa s'han fet aproximacions panoràmiques sobre la catalana en el període 1939-1975, en relació amb l'espanyola (Gallén 1985a; Marfany 1976, 1977, 1978). Alguns autors van ser clau per concentrar activitats de represa lluny de Barcelona i ho van fer a través d'una sòlida obra narrativa. Sobresurt Josep Vallverdú (Lleida, 1923), el qual aglutinà activitats culturals a Lleida, va reflexionar sobre les particularitats de Ponent i va escriure una sòlida obra de narrativa juvenil (Aloy 1998). Hi ha estudis en volums col·lectius sobre Enric Valor (Castalla, l'Alcoià 1911-València 2000), narrador i gramàtic, el qual fou important per la recuperació de rondalles i per les novel·les i reculls de contes que va escriure. De Valor s'ha remarcat l'efecte «ecològic», de conservació, damunt la llengua i la tasca de recuperació d'una riquesa col·lectiva, d'una manera semblant a la tasca d'Alcover o Amades (Conca *et al.* 1996; Alpera ed. 1997; Salvador i Van Lawick 1999; Casanova *et al.* 2002).

Els estudis de caràcter general dedicats al teatre han destacat les enormes dificultats amb les quals topà el gènere per normalitzar-se després de la Guerra Civil. Per raó del caràcter públic de les representacions, l'acció de la censura fou molt efectiva. Quan a partir del 1946 es reprenen les activitats públiques, dominen els escenaris, els models i les formes dramàtiques més tradicionals d'abans de la guerra. Després de l'estudi general de Francesc

Curet (1967), Arbonès (1973) va analitzar les dificultats de recuperació en tres àmbits: el teatre professional, l'experimental i l'independent. Xavier Fàbregas va fer un primer esbós d'organització sistemàtica de l'activitat teatral en la postguerra (Fàbregas 1972), que va ampliar posteriorment en un volum de divulgació, en el qual ressegueix corrents i influències (Fàbregas 1978). Un opuscle de Gonzalo Pérez de Olaguer (1970) para atenció en la problemàtica del teatre independent, en particular al paper que hi jugaven el director, l'escenògraf i els actors. Així mateix tenim alguns bons estudis monogràfics d'aspectes concrets: l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, creada el 1955 i que indicava un camí alternatiu al teatre comercial, va ser creada per un grup d'intel·lectuals sota la protecció del Cercle Artístic de Sant Lluc, entorn de Ferran Soldevila. La intenció era connectar amb el teatre dominant a l'estranger, promovent alhora el teatre català. Van representar Maragall, Rusiñol, Joan Oliver i van descobrir Espriu i Brossa (Coca 1978). La situació del teatre a la ciutat de Barcelona en la primera postguerra ha estat estudiada per Enric Gallén (1985b), crític que també ha analitzat la trajectòria del teatre Romea en els anys quaranta i en l'època en què fou Centre Dramàtic de la Generalitat (Gallén 1989) i la censura moral en el teatre a Barcelona (Gallén 2000). Alguns articles del monogràfic de la revista *Caplletra* del 1993 (Rosselló i Simbor ed. 1993) analitzen el teatre de postguerra a Catalunya (Gallén 1993), València (Pérez Moragon 1993) i les Illes (Nadal 1993). Aquest darrer crític ha recollit els seus estudis en un volum, que inclou una útil bibliografia cronològica del teatre a Mallorca (Nadal 1998) i un opuscle en el qual analitza algunes de les dificultats històriques dels autors mallorquins contemporanis per poder arribar al seu públic (Nadal 2002). Un estudi recent analitza amb detall el teatre a Palma entre els anys 1955 i 1970 (Alomar 2005), amb el qual amplia l'aportació primerenca sobre la situació del teatre a Mallorca de Gregori Mir (1970). Pel que fa al teatre a València, són ben útils els primers estudis de Sirera (1979 i 1981), en els quals destaca la pervivència de formes del teatre popular com el sàinet, la revista i els miracles, fins als anys cinquanta. Aquest mateix crític ha donat també una visió general dels problemes del teatre a València des del sàinetisme del segle XIX fins als anys setanta del segle XX (Sirera 1987). En qualsevol cas, el panorama més general i sistemàtic del teatre a València entre 1939 i 1962 és el que ens presenta el manual de Ferran Carbó i Santi Cortés (1997), en el qual plantegen els problemes generals i analitzen autors com Francesc de Paula Burguera, Rafael Villar, Martí Domínguez i Joan Alfons Gil Albors. Una monografia d'interès més local estudia el teatre a la ciutat de Lleida (Rabassa 1985). D'altres estudis més recents, com el de Josep M. Sala Valldaura (2006), presenten una visió panoràmica del teatre a Catalunya des del punt de vista de la «representació», és a dir d'aspectes

com la dramaturgia, la teatralitat dels espectacles, les festes i les cerimònies, sense tenir gaire en compte l'existència d'un text literari. Són útils, pel seu valor documental i com a font primària d'informació, els reculls de textos, programes i estudis de Ricard Salvat (1971 i 1991), l'introduïdor del teatre èpic a Catalunya.

El conreu de l'assaig va quedar també condicionat per la derrota. En aquest període es publiquen molts assaigs sobre la realitat catalana, alguns escrits a l'exili per evitar la censura franquista. En conjunt es tracta d'una reacció reflexiva davant del desastre viscut per la col·lectivitat. A finals de la dècada dels cinquanta s'introdueixen altres temes com el diàleg entre cristians i marxistes, els problemes de la joventut, la situació dels obrers en un context capitalista, el debat entre la democràcia i el socialisme, el futur d'Europa o la connexió entre cristianisme i revolució (Llanas i Pinyol 1987). Josep Trueta va presentar visions idealitzades de la història de Catalunya i Josep Ferrater Mora proposà interpretacions més especulatives; Carles Cardó (1977) i Gaziell van reflexionar sobre la situació de la Catalunya contemporània tot revisant els principis del catalanisme. Els treballs de Colomer (1984), Llanas i Pinyol (1987) i Llanas (1987, 1998a, 1998b, 2002) han estudiat el cas Gaziell des d'una perspectiva més àmplia, a partir de la idea que rumià sempre, de l'encaix de Catalunya en el conjunt de la Península Ibèrica, que desenvolupa a *Quina mena de gent som*, llibre redactat entre 1938 i 1947, però que no va poder ser publicat fins al 1970. Les *Meditacions en el desert (1946-1953)* són una altra obra important en la qual Gaziell amplia la reflexió sobre Catalunya en clau ibèrica, i les dificultats d'arrelament de la democràcia, aportant-hi també una dimensió europea. Un altre aspecte que ha estat estudiat és la relació complexa de Gaziell amb el propietari de *La Vanguardia* (Vilanova, F. 2004), problemàtica que el mateix Gaziell havia tractat a *Història de «La Vanguardia»* (1971), un llibre de caràcter memorialístic i de reflexió sobre la intervenció fallida del catalanisme polític en la premsa. Josep Trueta (1897-1977), a *L'esperit de Catalunya* (1946), publicat en anglès i català, inventaria la contribució catalana a la civilització occidental. Josep Ferrater Mora (1912-1991), filòsof i assagista, va publicar la primera edició de *Les formes de la vida catalana* a Santiago de Xile el 1944. En aquest assaig analitza quatre categories o «formes» que considera específiques dels catalans: la continuïtat, vinculada a l'estima pel treball i al foment de la iniciativa individual; el seny, vist com una síntesi entre raó i experiència; la mesura, antiromàntica i d'arrel mediterrània, i la ironia, instrument de combat contra el fanatisme i factor neutralitzador de les adversitats. Posteriorment amplià aquesta visió a *Reflexions sobre Catalunya* (1955) i *Catalanització de Catalunya* (1960), on, a més, propugnava una intervenció catalana a Espanya i una estructura estatal federalista. La pàgina web <www.

ferratermora.org> inclou textos i un recull bibliogràfic d'aquest autor. Jaume Vicens Vives (Girona 1910-Lió 1960) fou historiador. El 1950 assistí al IX Congrés Internacional de Ciències Històriques celebrat a París i conegué la metodologia del grup *Annales*, la revista fundada per Lucien Febvre i Marc Bloch. Aquest fet tingué una influència considerable sobre Vicens i els seus deixebles, i afectà la renovació metodològica dels historiadors més joves de la literatura catalana (Muñoz 1997a, 1997b; Muñoz *et al.* 1998). A banda de la tasca com a historiador, fou important l'obra de divulgació, amb llibres com *Aproximación a la Historia de España* (1952) i *Notícia de Catalunya* (1954). Són aquests uns volums dirigits a un públic ampli, en els quals indicava els punts cardinals del temperament català, «seny» i «rauxa», pols extrems d'una «voluntat d'ésser». Al llarg dels anys seixanta, diversos assaigs han ampliat o posat en qüestió les tesis de Vicens. Així, Francesc Candel, amb *Els altres catalans* (1964), presenta la perspectiva d'una societat que ha canviat per l'impacte de la immigració. Joan Fuster, amb *Nosaltres, els valencians* (1962), analitza els «fets», les «indecisions» i els «problemes» que han estat decisius en la formació del País Valencià. Miquel Arimany presenta una versió sui generis de la societat catalana, com apunts d'un observador a *I els catalans també* (1965), en diàleg amb Candel. Josep Melià, en *Els mallorquins* (1967), aplica el model de Jaume Vicens i Joan Fuster a la realitat illenca. Pere Verdaguer presenta una panoràmica exhaustiva de la situació rossellonesa a *El Rosselló avui* (1969). Com a editor, Vicens Vives programà la col·lecció «Biografies Catalanes», que constitueix una autèntica història de Catalunya. Finalment, el volum *Industrials i polítics del segle XIX* (1958) és el primer intent d'interpretar el segle XIX català.

Malgrat les dificultats de tota mena amb les quals va topar, la cultura catalana va sobreviure a l'atac frontal per part dels mecanismes repressius de la dictadura, primer en la clandestinitat i a poc a poc recuperant terreny públic. El resultat va ser una literatura d'abast limitat, molt controlada per la censura, però que, al marge dels criteris estrictament resistencialistes, va intentar connectar amb els grans moviments culturals europeus.

Autors

Maurici Serrahima (Barcelona 1902-1979) va sobresortir com a crític i assagista, i fou considerat per la crítica com a novel·lista «burgès». Es donà a conèixer com a narrador amb una novel·la, *El principi de Felip Lafont* (1934), i un llibre de contes, *El seductor devot* (1937), als quals seguiren *Petit món enfebrat* (1947), *Contes d'aquest temps* (1955), *Després* (1951) i *Estimat senyor fiscal* (1955). Joan Fuster (1972) en destacà la «notabilíssima habilitat d'escriptura i una molt esmolada penetració analítica». El considerava el

millor exponent d'una «novel·la psicològica». Alguns estudis han explorat el seu valor com a crític literari. En els articles recollits a *Assaigs sobre la novel·la* (1934), exposa la seva teoria crítica, la qual dóna molta importància a l'estètica i a la relació que s'estableix entre autor i lector. Era una manera de prendre postura personal en el debat sobre la crisi, o eclipsi, de la novel·la catalana en els anys d'hegemonia noucentista i de consegüent culte exacerbada de la poesia, amb una concepció de l'ofici d'escriure que tancava les portes al fet novel·lístic. Després de la guerra publicà altres volums valuosos com *La crisi de la ficció* (1965), *Sobre llegir i escriure* (1966) i *Dotze mestres* (1972). És un intent notable de buscar una línia de tradició en els prosistes catalans més notables, des de Verdaguer a Josep Maria de Sagarra, així com uns fonaments estètics en la crítica literària. A *Marcel Proust* (1971) posa en pràctica la seva teoria literària i analitza aquest mestre de l'anàlisi de la intimitat humana, aspecte central en la seva obra de creador (Campillo i Castellanos 1988d; Pla, X. 1996) i assagista (Llanas i Pinyol 1987). S'ha publicat una biografia (Giró 2004) i una completa bibliografia de l'obra creativa i crítica de Serrahima i de bona part dels articles publicats a la premsa sobre la seva obra (Poca i Gaya 2008). Com a assagista i memorialista ocupa una posició singular, perquè sentí la necessitat, juntament amb altres amics més grans (Pau Romeva, Vila-Abadal, Carrasco i Formiguera), de repensar el cristianisme i la vida política i intel·lectual catalana per donar una resposta nova no clerical, i socialment molt avançada, a l'alternativa de la «Lliga», fugint, alhora, de l'anticlericalisme de les esquerres. A propòsit de *Vida i obra de Joan Maragall*, Jaume Lorés remarcà un aspecte del seu estil: «Serrahima, conservador infatigable, que tenia la teoria que s'ha d'escriure amb la naturalitat amb què es parla, tenint en compte un parlar bé que depèn d'un pensar bé, arriba, en bastants moments [...] a la fluïdesa del seu llenguatge parlat» (Lorés 1990). En el conjunt de l'obra de Serrahima destaquen els volums de dietaris i memòries *De mitja vida ençà* (1970) i *Del passat quan era present* (1972-1974), que ha estat publicat en una edició més àmplia (Serrahima 2004). Serrahima fou un escriptor que volia ser novel·lista i acabà sent un dels autors més importants de la immediata postguerra per la seva obra com a pensador, crític i memorialista.

Xavier Benguerel (Barcelona 1905-1990) fou un narrador interessat per la novel·la psicològica. Els textos memorialístics ofereixen una rica informació sobre la seva vida i el seu temps (Benguerel 1971, 1982) i la relació amb Joan Oliver (Benguerel i Oliver 1999). Un dels primers estudis sobre la seva obra és la breu anàlisi de la presència de l'exili a la novel·la *La família Rouquier* i la comparació amb l'obra de Narcís Oller (Guansé 1955). Un retrat del mateix Guansé (1966) en presenta la faceta d'intel·lectual exiliat a Santiago de Xile, on va promoure amb Joan Oliver la col·lecció «El Pi de les

Tres Branques» i va ser membre clau de la redacció de la revista *Germanor*. Amb Joan Sales va crear la col·lecció «El Club dels Novel·listes», quan tots dos van tornar de l'exili. L'experiència de l'exili ha estat estudiada en el pròleg a una antologia col·lectiva (Busquets i Grabulosa 1994). Triadú (1982b) ha destacat el fet que iniciés un cicle de novel·la catòlica fortament influït per François Mauriac, marcat pels temes del pecat, la gràcia, el remordiment, l'adulteri i la conversió a novel·les com *El testament* (1955) i *El viatge*. *El testament*, novel·la que va inaugurar la col·lecció «El Club dels Novel·listes», s'ha relacionat amb François Mauriac per les semblances temàtiques amb *Les Noeud de Vipères*, per la predilecció en l'ambientació burgesa amb un component de crítica moral, la tortura interior dels personatges, o bé l'aparició final de la «gràcia» de Déu (Guillamon 1988). A finals dels seixanta explorà dues possibilitats narratives: la «crònica» històrica, exemplificades en obres com *1939* (1973) o *Llibre del retorn* (1977), i la temàtica social ambientada al Poblenou, reprenent els temes dels primers llibres. A les seves novel·les tracta la qüestió de la identitat, com una interrogació sobre el jo de l'home contemporani. La monografia de Busquets i Grabulosa (1995) es basa en l'epistolari i planteja un estudi de l'evolució de l'obra narrativa de Benguerel en funció de la biografia, amb atenció particular al cicle novel·lístic escrit entre 1930 i 1954. Conté uns útils «Apèndixs bibliogràfics» que inclouen una «Epistolografia», una breu ressenya de la correspondència conservada a l'arxiu Benguerel i, en definitiva, supera els primers breus estudis generals de l'obra de l'autor (Marco 1983; Guillamon 1988). El 1967 Xavier Benguerel va començar a editar les *Obres completes* (Benguerel 1967). Finalment, alguns estudis parcials s'han interessat per l'heterodòxia en tractar el catalanisme tradicionalista (Gilabert 1984) i han analitzat els inicis literaris de Benguerel a partir de la narrativa i els textos memorialístics tot fent una reivindicació del seu lloc en la història literària (Cortés 2000). L'obra de Benguerel representa un doble testimoni: d'un barri obrer ja desaparegut i de l'experiència de l'exili.

Rafael Tasis (Barcelona 1906-París 1966) excel·lí com a crític literari i historiador i també com a escriptor de novel·la policíaca. Fou un dels primers a establir un balanç de la novel·la catalana amb la idea que era el gènere popular que millor podia reflectir la vida barcelonina (Tasis 1935). S'exilià a París, on va treballar com a editor i periodista. Fou molt actiu en les revistes de l'exili: *Pont Blau*, *Quaderns* i *Catalunya*. Autor amb Joan Torrent de la *Història de la premsa catalana* (1966), la seva obra ha estat poc estudiada llevat d'un parell de monogràfics arran de la mort (Soldevila *et al.* 1967; Pont 1969), semblances de coetanis (Arimany 1967; Poblet 1967; Guansé 1994) i un capítol d'història literària (Campillo i Castellanos 1988a). La situació ha començat a canviar de manera notable amb motiu del centenari

del naixement. Adriana Danés Sala (2004, 2006) n'ha estudiat els inicis literaris, posant l'èmfasi en la doble condició de crític i novel·lista. Un dels aspectes més significatius de la seva producció literària és la condició de traductor. Segons Silvia Coll-Vinent (2007) la carrera de Tasis com a traductor i divulgador té un deute clar amb la tradició literària anglosaxona. Tasis hi va trobar exemples per al conreu de la novel·la (de Dickens a Huxley) i el gust per la ironia i l'humor, des de Wilde a Huxley, fins al *Lucky Jim* de Kingsley Amis. Una de les millors traduccions que va fer és el *Volpone* de Ben Johnson. A la postguerra va traduir quatre clàssics de la novel·la policíaca a «La Cua de Palla» d'Edicions 62. D'altra banda, es va dedicar a escriure novel·la de detectius, en particular tres obres que repeteixen protagonistes, un comissari i un detectiu: *La Bíblia valenciana* (1955), *És hora de plegar* (1956) i *Un crim al Paralelo* (1960). També va escriure novel·les testimonials i realistes, entre les quals sobresurt *Tres*. Hi narra les històries paral·leles de tres personatges entre 1917 i 1937, que li serveixen per dibuixar un ampli retrat de la vida a Catalunya en aquella època. L'obra va guanyar el premi Catalunya a Mèxic (1953), on va ser publicada el 1962 i, posteriorment, a Barcelona el 1966. La commemoració del centenari del naixement de Rafel Tasis n'ha desvetllat l'interès amb articles de Vicent Simbor i Magí Sunyer sobre el novel·lista i crític. Albert Manent aportà una evocació personal (Tasis *et al.* 2006), però encara es troba a faltar una anàlisi a fons de la narrativa de detectius de Tasis en relació amb la dels altres autors que l'han cultivat en la literatura catalana.

Agustí Bartra (Barcelona 1908-Terrassa 1982) ha deixat una extensa obra com a poeta, narrador, dramaturg i traductor. Abans de la guerra havia publicat un llibre de narracions, *L'oasi perdut* (1937), i un altre de poemes, el *Cant corporal* (1938). El 1938 s'incorporà a l'exèrcit republicà i el febrer de 1939 travessà la frontera francesa camí de l'exili. Després d'uns mesos als camps de concentració del sud de França, s'establí a Roissy, prop de París, junt amb altres intel·lectuals exiliats. Allí conegué l'escriptora Anna Murià, amb qui va conviure des de llavors. El gener de 1940, poc després d'haver esclatat la Segona Guerra Mundial, s'embarcaren cap a la República Dominicana. Més endavant visqueren un temps a Cuba i finalment, l'agost del 1941, s'instal·laren a Mèxic, on s'establiren definitivament, excepte durant algunes breus estades als Estats Units fins al gener de 1970, que tornà a Catalunya. Bartra és, doncs, un dels referents de la literatura catalana a l'exili. Fou un dels principals responsables de la revista literària *Lletres*, publicada a Mèxic entre el 1944 i el 1948. És autor d'obres com el recull de poemes *Ecce homo* (1968) i les novel·les *Crist de 200.000 braços* (1968) i *La lluna mor amb aigua* (1968). D'entre l'activitat com a traductor destaca *Una antologia de la lírica nord-americana* (1951). El conjunt de la seva producció està reco-

l·lit en quatre volums d'*Obres completes*, amb pròlegs de Francesc Vallverdú (1971), Miquel Desclot (1983), Miquel Dolç (1986) i Ricard Salvat (1987). En opinió de Vallverdú (1971) el poeta és un home solidari entre els altres homes, però també un ésser visionari, capaç de revelar el misteri poètic. L'obra de Bartra, a partir de les particulars imatges que utilitza, exposa una actitud moral enfront de la vida: d'una experiència personal dramàtica —guerra, derrota, exili— n'ha volgut fer símbol de purificació, generador de noves possibilitats de vida. D'altra banda, Llorenç Soldevila fou dels primers a estudiar el conjunt de la narrativa (1975) i la poesia (1982) de Bartra. Aquest crític ha remarcat el caràcter unitari de l'obra, que té com a eix central un vitalisme inspirat en Walt Whitman. En el conjunt hi ha una gran preocupació per la condició humana. En una tradició romàntica el poeta és un ser visionari, que és capaç de revelar el misteri poètic, cosa que dóna sentit al món. Francesc Vallverdú (1985a, 1985b i 1985c) ha estudiat aspectes de la narrativa i del sentit de l'enllaç amb la tradició d'aquest escriptor. Destaquen els estudis de l'ús dels mites com a símbol originari de la identitat d'un poble (Ulisses, Arnau, Màrsias, Rut, Quetzalcòatl) i la projecció en la col·lectivitat (Xirau 1972; Formosa 1988). L'estudi més complet de la poesia, des de la perspectiva de la poètica de l'imaginari, és el de Joaquim Espinós (1999). Cocozzella (1988) ha estudiat com la veu poètica es manifesta en la consciència de la persona poètica. Pel que fa als estudis biogràfics, els treballs de Murià (1990, 1992) ajuden a entendre com vida i poesia es confonen. El poeta té una missió, i està sotmès a un destí. El fonament vitalista justifica algunes de les constants de l'obra: el paper de la terra com a força germinadora, la idea de lluita i de sacrifici, el component profètic, la visió, la importància de l'amor, els valors de la sinceritat i de la fidelitat, la manca de distanciament irònic, el caràcter obsessiu i abassegador de determinats temes, la utilització de personatges mítics i heroics en els quals sigui possible projectar l'experiència individual, la potència de les imatges i, sobretot, el protagonisme eminent del jo i el procés d'automitificació. D'altres estudis, també biogràfics, ajuden a entendre la importància del període de l'exili (Martínez 1989; McNerney 1991). El 1987 se li dedicà un simposi (*Actes del simposi Agustí Bartra* 1988), i amb motiu del centenari del naixement se celebrà un «II Simposi Agustí Bartra» a la Universitat Autònoma de Barcelona (2008). En els últims anys, l'accés als arxius personals ha facilitat la publicació de documents autobiogràfics i l'aparició d'edicions i estudis de la correspondència (Aulet 1998; Bonnín 2002). Els estudiosos s'han fixat en la complexitat de la veu de Bartra, la diferència entre vida física i metafísica, o el component còsmic i mític, que es resumeix en el seu interès per l'ésser humà. Malgrat aquestes noves aportacions, manquen encara estudis que ens el situïn en el context europeu.

Màrius Torres (Lleida 1910-Puig d'Olena, Sant Quirze de Safaja 1942) escriví l'obra poètica durant el període de reclusió al sanatori de Puig d'Olena, a partir de 1935. La Guerra Civil i la postguerra en van condicionar la recepció. Fins l'any 1947 no es va publicar a Mèxic el volum *Poesies*, del qual s'han fet sis edicions (Torres 1947, 1950, 1953, 1964, 1977, 1993), la primera edició es va reproduir en facsímil (Torres 1992). S'han publicat monogràfics de la revista *Quaderns de Ponent* (Boixareu *et al.* 1983) i d'*Urc* amb motiu dels aniversaris de la mort (Anglada *et al.* ed. 1993) i de la donació del llegat de la família a la Universitat de Lleida (Ballart *et al.* 2002), o un volum col·lectiu d'homenatge (Albesa *et al.* 1993). Joan Sales n'edità la poesia i un volum de cartes (*Cartes a Màrius Torres*). Els estudis inicials de Carles Cardó (1964) van ser complementats per aproximacions biogràfiques (Sales 1964; Boixareu 1968; Vallverdú 1980). Màrius Torres ha estat objecte d'una monografia que estudia l'aspecte lingüístic de la metàfora en la seva obra (Badia, M. 1983, 1994-1995). Gimferrer (1977) va destacar que els temes i procediments de la poesia de Màrius Torres són alhora més aviat tradicionals respecte a les literatures coetànies i novadors respecte a la literatura catalana, per l'atansament a una veritable poesia simbolista d'encuny preverrà. Els temes essencials de la poesia d'aquest autor (la bellesa del món, la nit, la mort i Déu) van ser estudiats per Jordi Pàmies (1982); Margarida Prats Ripoll ha tingut cura de les últimes edicions (Torres 1993) i és autora d'una biografia molt completa (Prats 1986). Hi ha també estudis sobre poemes concrets (Borrell 1982; Alegret 2003; Parramon 2004). Manent (1993) n'ha estudiat la recepció fins el 1975. S'ha estudiat la poesia en relació a Carles Riba (Boixareu 1993) i la música (Subiràs 1993). Des de perspectives més innovadores s'ha plantejat una lectura semiòtica de la poesia (Ballart i Julià 2002). La «Biblioteca virtual Màrius Torres» (Torres 2004) de la Universitat de Lleida ha digitalitzat part dels fons dipositats per la família del poeta, uns fons que inclouen la correspondència. Màrius Torres, malgrat la brevetat d'obra i vida, ha estat considerat un dels millors poetes lírics del segle xx, sobretot per l'habilitat amb què associa la seva malaltia al destí del país en moments tràgics.

Joan Sales (Barcelona 1912-1983) fou traductor, poeta i novel·lista. Va estudiar la carrera de dret però durant la Guerra Civil va ingressar a l'Escola de Guerra de la Generalitat i obtingué el grau d'oficial. Amic del poeta Màrius Torres, la correspondència que van mantenir durant la guerra s'ha publicat amb el títol *Cartes a Màrius Torres* (1976), que és un volum important per conèixer els dos escriptors i l'ambient bèl·lic. Exiliat a França, l'any 1939 va embarcar cap a la República Dominicana. Instal·lat posteriorment a Mèxic, va ser un dels fundadors de *Quaderns de l'Exili* (1943-1947). L'any 1948 va retornar a Barcelona i va publicar un llibre de poemes, *Viatge d'un*

moribund (1952). De primer a Mèxic, i després a Barcelona, va tenir cura de les diverses edicions de la poesia de Màrius Torres. També va dirigir l'edició de les obres del doctor Cardó, pensador catòlic exiliat. Va tenir, doncs, un paper molt notable com a editor i va fundar, juntament amb Xavier Benguerel, «El Club dels Novel·listes», una editorial decisiva en la recuperació d'autors com Llorenç Villalonga, Mercè Rodoreda i Amat-Piniella. La correspondència Sales-Rodoreda és un testimoni excepcional i fascinant d'aquest procés (Sales i Rodoreda 2008). L'obra narrativa de Sales ha despertat un interès crític relatiu; se l'ha situat en el context de la novel·la catòlica (Campillo i Castellanos 1988d) o se n'ha fet una valoració general (Triadú 1982a; Aritzeta 1988). Desplegà una gran activitat editorial en «El Club dels Novel·listes» i tenim un útil estudi sobre els criteris de traducció que va aplicar (Bacardí 1998). Triadú (2000) n'ha destacat l'engatjament nacional i religiós, per bé que encara manquen estudis sobre la seva activitat com a editor, de la qual n'és un primer tast l'epistolari amb Rodoreda (Sales i Rodoreda 2008). Com a novel·lista, l'experiència al front d'Aragó va ser decisiva per a la redacció d'*Incerta glòria*, que és la seva obra més estudiada. Ramon Pla i Arxé (2001) s'ha fixat en els aspectes ètics i ideològics del llibre, que van més enllà de la confrontació civil i política. Segons aquest crític els personatges de Joan Sales tenen un món interior dens i, per això, viuen la guerra amb una especial perspectiva psicològica. Els personatges —i el mateix Sales— no dubten a jugar-se la vida per les seves conviccions. La guerra, en aquest sentit, és una circumstància indefugible, però no la identitat del món narratiu de Sales. Xavier Pla (2002) llegeix *Incerta glòria* com a mostra d'un «realisme de la transfiguració», i Carme Arnau (2003) ha destacat el fet que s'ambienti al front d'Aragó i a la Barcelona de la postguerra fins als anys seixanta, i també el fet que presenta la guerra amb tota la seva cruesa, amb un protagonista, Soleràs, que és una mena d'heroi a la manera de Dostoievski. *Incerta glòria* conté una reflexió sobre el sentit i la dificultat de la vida, que només l'amor (humà i diví) il·lumina, però tracta també d'altres temes cabdals, com la soledat de l'home i el pas del temps, mentre mitifica la joventut, que considera com una glòria incerta, fugaç. Arnau també s'ha fixat en el fet que és la pròpia existència, i en especial la guerra i la tragèdia que arrossega, la que el mena a escriure una novel·la que, justament, l'explica. Arnau cita unes paraules d'una entrevista amb Busquets i Grabulosa per demostrar aquesta lectura: «Jo crec que l'escriptor s'ha de constituir en testimoni de la veritat. Jo ho he intentat amb *Incerta glòria*. Podria haver explicat una altra peripècia, un parricidi, per exemple. Però no podria haver prescindit de la veritat; un llibre val per la veritat que ens porta». Una obra com *Incerta glòria* tingué un procés editorial complex a causa de la censura (Folch de Sales 1999), i una bona edició crítica ajudaria

a descabdellar el procés d'edició, ja que durant molts anys l'única versió completa que se'n podia localitzar fou la traducció al francès.

Lluís Ferran de Pol (Arenys de Mar 1911-Barcelona 1995) fou escriptor i advocat. De formació literària autodidacta, des de ben jove col·laborà a revistes i diaris locals. Durant tota la seva vida es dedicà al periodisme. Va escriure a revistes d'Arenys com ara *Oreig* (1932) —que dirigia el seu amic Josep M. Miquel i Vergés— i *Salobre* (1935). Va fer la guerra al front d'Aragó, com a component del cos de l'exèrcit central. La narració «Tríptic (el sàtir-el frare-la donzella)» va guanyar el premi Narcís Oller al millor conte escrit en català de 1937, però no fou publicat fins al 1964. Internat al camp de concentració de Sant Cebrià del Rosselló, va poder marxar a Mèxic, on va viure deu anys. Col·laborà a la premsa mexicana i fou un dels fundadors de dues revistes importants: *Full Català* i *Quaderns de l'Exili*. Retornat a Catalunya el 1948, exercí d'advocat. Un dels seus contes fou recollit a l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)* de Joan Triadú. En la dècada dels cinquanta va escriure la part més important de la seva obra narrativa, en la qual Mèxic n'és el centre. *Abans de l'alba* (1954) és producte del seu estudi i interès per les cultures precolombines. Poc després publicà *La ciutat i el tròpic* (1956) —premi Víctor Català—, on hi ha una utilització del mite, expressat no com a fascinació pel meravellós o ancestral, sinó com a component íntim, indestriable, de la realitat i de la condició humana. Fou un dels escriptors que integrà l'experiència de l'exili mexicà amb l'obra literària. És autor també de la novel·la *Érem quatre* (1960), llibre en el qual domina el referent mexicà. En els anys seixanta torna a escriure periodisme en català a *Serra d'Or* i *Tele/Estel*. Va escriure articles d'opinió, crítica literària i reportatges culturals o de viatges. És autor d'algunes traduccions importants, com *Enllà*, d'A. J. Cronin i *El vell i la mar*, d'Ernest Hemingway. En els últims anys de la seva vida publicà llibres d'assaig, com *De lluny i de prop* (1973). En aquest volum, a més de recollir articles dispersos, reescriu en català part de les memòries *Campo de concentración* (1939). Després dels estudis inicials de Triadú (1982c) i Campillo (1988b), dos llibres monogràfics (Garcia i Raffi *et al.* 1993 i 1997) presenten una panoràmica general de l'autor, mentre que J. Castellanos (1995) ha estudiat el llibre de relats *La ciutat i el tròpic*. Per al coneixement de la vida i obra de Lluís Ferran de Pol, l'estudi més complet és el de Josep-Vicent Garcia i Raffi (1998), el qual també n'ha preparat una bibliografia (Garcia i Raffi 1993). Garcia i Raffi opina que el treball periòdic a publicacions mexicanes va tenir una gran repercussió en l'obra narrativa de Ferran de Pol com a escola d'escriptura, i va contribuir a afinar els temes que esdevindrien cabdals als seus llibres: l'assumpció dels mites maies i asteques i el xoc entre la concepció cultural europea i l'americana dins la dualitat cultura-natura. Garcia i Raffi ha estudiat també l'exili mexicà, amb

atenció especial a la relació amb Joan Sales, l'activitat periodística i una anàlisi de l'obra escrita en aquell país. Aquest mateix crític ha estudiat l'ús de la història mexicana i la relació amb Calders, a partir de l'edició de l'epistolari (Garcia i Raffi 2002, 2003).

Josep Palau i Fabre (Barcelona 1917-2008) va destacar com a poeta, autor teatral, narrador i assagista. Començà escrivint poesia a finals dels anys trenta. A la universitat fou un dels activistes compromesos en la represa de les activitats literàries i culturals sota el franquisme. Dirigí la revista clandestina *Poesia* (1944-1945) i fou l'artífex de l'editorial La sirena, on es publicaren, entre d'altres, obres de Salvador Espriu. També fundà i col·laborà a la revista *Ariel* (1946-1951). El seu pare, que era pintor, decorador i inventor de joguines, l'influï poderosament en l'atracció envers l'art. Segons el seu testimoni: «l'ambientació artística respirada al costat del meu pare explica que entre els meus primers poemes n'hi hagi molts de tema pictòric i explica, encara més, el meu interès per Picasso, del qual jo sentia parlar a casa meva des de menut i que no vaig conèixer sinó a París el 1947, un any després d'haver escrit el primer llibre sobre ell». Aquest fou un dels aspectes més originals de la seva obra i vida: la dedicació com a estudiós de l'obra de Picasso, un tema que ha estat analitzat per Tomàs Nofre (1987). A l'anàlisi i comentari de l'obra del pintor hi dedicà més de quinze llibres, molts d'ells traduïts, d'entre els quals sobresurten *Doble assaig sobre Picasso* (1964), *El Guernika de Picasso* (1979) o *Picasso cubisme* (1990). El coneixement de Picasso es produí quan el 1945, amb una beca del govern francès, va anar a París. En lloc de fer-hi una estada de dos anys, hi residí fins als anys seixanta com a refugi polític. A París es converteix en «poeta-alquimista», coneix escriptors i artistes com Antonin Artaud, Octavio Paz i Albert Camus. El primer llibre de poesia que va escriure va ser *Balades amargues* (1943), seguit per *L'aprenent de poeta* (1944), *Imitació de Rosselló-Pòrcel* (1945) i *Càncer* (1946). Aquests llibres els reelaborà i hi afegí textos inèdits formant el volum *Poemes de l'Alquimista* (1952). En edicions posteriors, l'amplià encara amb altres introduccions i comentaris finals, en els quals glossava els seus textos, aportant informació sobre la gènesi i els estímuls literaris que els havien inspirat. A banda d'articles de divulgació (Triadú 1985), discussions generals de la poesia (Badia, A. 1987), algunes entrevistes (Fuster 1973; Coca 1979) i un capítol d'història literària (Bou 1987a), un cicle de conferències inicià l'estudi de l'obra d'aquest autor (Badia *et al.* 1987). Ramon Salvo (1996) n'ha analitzat els primers deu anys d'activitat poètica. Enric Balaguer (1995a, 1995b) ha estudiat el conjunt de l'obra poètica de Palau i Fabre parant atenció a l'element oriental, l'art i la intertextualitat, i també a la qüestió de la identitat; Ruiz Soriano (2004) ha analitzat els aspectes subversius del projecte, en especial el caràcter de «redempció», fonamentat en

l'actitud rebel i visionària de les avantguardes. La relació amb l'avantguarda ha estat explorada per Rosselló Bover (1994). En els anys noranta hi ha hagut un renovat interès reivindicatiu per l'autor amb un monogràfic (Guerrero *et al.* 1995) en el qual destaca l'article sobre el mimetisme, com a element essencial del procediment de Palau (Guerrero 1995). El teatre d'aquest autor, aplegat al volum *Teatre* (1976), tracta sobre el cicle de Don Joan i la temàtica amorosa amb una actitud de revolta enfront de les normes puritanes i repressores, plantejant la temàtica amorosa d'una forma directa. Destaquen els estudis de Fàbregas (1974), Gallén (1987b), Coca (1991, 2003), Casán (1992), i el monogràfic «Palau, sense teatre?» amb entrevistes i articles de Francesc Foguet, Joaquim Noguero i Natàlia Barenys, entre altres (Foguet *et al.* 1998). Julià Guillamon (1997, 2000) ha explorat l'aïllament de l'autor a causa del caràcter experimental i de transformació de la seva obra i ha tingut cura de l'edició de l'obra literària completa de Palau i Fabre (Palau i Fabre 2005a, 2005b). L'univers narratiu de l'autor recorre a l'erotisme, ens mostra una visió que dona compte d'altres dimensions de la percepció habitual de la realitat i és força crític amb els signes de la societat benestant i mediocre. Amb el títol de *Quaderns de l'alquímista* (1997) va aplegar els seus assaigs literaris. Palau planteja primer de viure l'alquímia com un procés intel·lectual, i més tard com un procés profundament vital, que donarà tota una altra dimensió al seu concepte de l'alquímia i l'alquímista. L'alquímia és un mètode que unifica els pressupostos poètics i ideològics de tota l'obra de Palau i Fabre. Li és molt útil l'exemple d'Artaud, «l'home que en un moment donat ha abraçat plenament el seu destí sabent el que aquest li preparava». L'assaig alquímic indaga camins en la paraula, l'art modern, l'intel·lectual i el país; el recorregut passa per celebrar les figures d'un univers —des de Ramon Llull a Picasso— que són afins als pressupostos de la visió «alquímica», és a dir fora de les regles del pensament convencional, i on és important l'atenció envers la part irracional del subjecte i l'atzarositat de la vida (Balaguer 1995b). L'apropiació personal de l'alquímia va ser decisiva en la relectura de les avantguardes en la postguerra. Palau i Fabre també va traduir obres d'escriptors afins al seu projecte, com les *Il·luminacions. Una temporada a l'infern de Rimbaud* (1966) i *Versions d'Antonin Artaud* (1977). Amb tot, ha estat la dedicació de Palau i Fabre a l'estudi de Picasso allò que li ha valgut més reconeixement internacional.

Maria Aurèlia Capmany (Barcelona 1918-1991), novel·lista i autora teatral, fou una de les autores més populars de la postguerra, «una de les veus més personals i sòlides de les nostres lletres» (Graells 1993). El 1947 va ser finalista del premi de novel·la Joanot Martorell amb *Necessitem morir*, i el va guanyar el 1948 amb *El cel no és transparent*. L'obra que la va fer conèixer va ser la novel·la *Betúlia* (1956). Tres anys més tard va fundar amb Ricard Sal-

vat l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, on va exercir de professora, actriu, directora teatral i traductora. En aquella època publica *El gust de la pols* i *Un lloc entre els morts*. Fou becada per l'Institut Francès al *Collège de France* durant el curs 1952-1953 i va cursar estudis a la Sorbona. A París va interessar-se per l'existencialisme, que conegué a fons i que la marcà de manera decisiva (Vall 1994, 1995, 2000c; Vilafranca 2000). Autora d'una sòlida obra narrativa i teatral, sobresortí també per les col·laboracions a la premsa i la presència en l'ambient literari i polític del moment. És considerada la introductora del feminisme, i destacà per l'atenció a la situació de la dona a Catalunya. El feminisme el defensà en la vida pública com a assagista i política. Entre les publicacions és remarcable la novel·la *Feliçment jo sóc una dona* (1969) [Misiego 1982; Birulés i Peña ed. 2004]. Del seu teatre és remarcable l'obra *Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de Francesc Layret, advocat dels obrers de Catalunya*, escrita en col·laboració amb Xavier Romeu, que va tenir molt èxit. Va escriure també teatre de cabaret d'intenció crítica. En col·laboració amb Jaume Vidal Alcover va escriure peces com per exemple *Dones, flor i pitança* (1968) i *La cultura de la Coca-cola* (1969), les quals eren representades a La Cova del Drac del carrer Tuset de Barcelona. Només s'han estudiat aspectes parcials de la seva obra. Les primeres aproximacions són comentaris impressionistes escrits per companys generacionals (Sarsanedas 1958; Pedrolo 1974; Triadú 1982d). Una primera anàlisi de les novel·les barcelonines establia l'interès de retrat social de la seva narrativa (Benet i Jornet 1974a). No existeix encara cap monografia sobre la seva obra, llevat d'un capítol de la *Història de la literatura* (Campillo i Castellanos 1988e) i d'una biografia (Pons, A. 1991 i 2000), tot i que Guillem-Jordi Graells (1990) en va escriure un valuós i útil assaig d'interpretació general. Després de la mort se li van dedicar molts volums d'homenatge (Alcalde *et al.* 1992; Martí i Olivella ed. 1993), i testimonis personals (Pessarrodona 1996), i s'han publicat estudis més específics. Destaquen una descripció del barcelonisme literari i el sentit de les protagonistes femenines en Capmany (Broch 1993), l'anàlisi dels aspectes apocalíptics de la novel·la *Quim/Quima* (Pérez 1993), i un repàs del sentit de la seva narrativa (Charlon 1993). Aquesta crítica subratlla que en l'obra de ficció de Capmany convergeixen les preocupacions i inquietuds de l'autora, juntament amb la filosofia, la sensibilitat, la cultura, el món on li ha tocat viure, així com la preocupació per l'estructura acurada i eficaç de les novel·les. En les primeres dominen les situacions d'ofegament, els espais tancats i foscos, grisos i freds, que corresponen a una angoixa existencial i a la reflexió sobre la llibertat humana. Altres són novel·les inspirades en la tradició policíaca i proposen un misteri al lector. Però en totes domina la força de la paraula, l'oralitat. El 2001 es va celebrar a la Universitat Rovira i Virgili un «Col·loqui Internacional Maria

Aurèlia Capmany» (Palau i Martínez ed. 2002), amb importants contribucions sobre la narrativa (sobretot les d'Anne Charlon, Carles Cortés, Maria Alessandra Giovannini o Barbara Luczak) i sobre la condició femenina (aspecte analitzat per Montserrat Palau, Lluïsa Julià i Meri Torras). Un dels articles del catàleg d'una exposició analitza exhaustivament l'aventura personal de Capmany (Codina 2002). Guillem-Jordi Graells n'ha publicat les obres completes (Capmany 1993-2000), amb pròlegs que fan una lectura «simpàtica» (en el sentit filosòfic i que l'autora retreia a la crítica en boca d'un personatge de *Lo color més blau*) del conjunt de l'obra i amb molta i utilíssima informació (Graells 1993-1998). Una possible dificultat de lectura que esmenta Graells (1993) és la cronologia no sempre coincident de redacció i publicació de l'obra. Graells recordava també les vicissituds editorials de la gran novel·la de Capmany, *Un lloc entre els morts* (1967), guanyadora del premi Sant Jordi 1968, i n'explicava les característiques: reconstrucció històrica amb referències al present, en una reelaboració d'un tema cabdal per a Capmany com és el pas del temps. És destacable també l'impacte que va tenir en alguns dels joves escriptors de finals dels seixanta: Terenci Moix creà un personatge relacionat amb els d'aquesta novel·la i en va fer una adaptació televisiva (Graells 1993-2000). Materials literaris de Capmany (manuscrits, correspondència) útils per a la recerca es poden consultar al «Llegat Vidal-Capmany» de la Universitat Rovira i Virgili.

Manuel de Pedrolo (L'Aranyó 1918-Barcelona 1990), novel·lista, dramaturg, poeta i traductor, fou un dels escriptors més prolífics de la literatura catalana del segle xx. La fama de Pedrolo va créixer a partir d'una inicial i valenta declaració de Rafael Tasis: «Vull córrer tots els riscos —ni que sigui fent una mica de trampa— i suprimir totes les xarxes protectores de salts mortals per a fer una afirmació prèvia, que compromet tot el meu problemàtic prestigi de crític, per proclamar de bell antuvi que Manuel de Pedrolo, novel·lista català inèdit, és la revelació d'aquests darrers vint anys en el camp de la novel·la catalana i que, probablement, haurà d'ésser considerat com el novel·lista més important que s'hagi donat a Catalunya després de Narcís Oller» (Tasis 1954a). Maria Aurèlia Capmany (1958) li dedicà un retrat en el volum col·lectiu *Cita de narradors*. Pedrolo va començar a publicar reculls de contes: *El premi literari i més coses* (1953) i novel·les. Amb la novel·la *Estrictament personal* (1954) guanyà el premi Joanot Martorell. Va escriure moltes obres teatrals relacionades amb el teatre de l'absurd. Martin Esslin (1968) el considerà un dels autors més prometedors del panorama europeu, de costat amb Boris Vian, Jean Tardieu, Dino Buzzati, Ezio d'Errico, Fernando Arrabal o Max Frisch. Sobre el teatre són importants els articles de Ramon Rosselló (1993, 1995, 1997), en els quals estudia el teatre de l'absurd i en fa una reavaluació de les fases. Ho fa aprofitant els articles de

Guillem-Jordi Graells (1990, 1992) en els quals plantejava l'existència de tres etapes: una primera (1951-1956), el «trienni fecund» (1957-1959) i la producció posterior (1962-1978). Rosselló prefereix parlar d'una producció central (1957-1963) i fa un estudi de les obres a partir de l'anàlisi comparativa de qüestions temàtiques i argumentals, personatges, espai, temps. Pedrolo ha publicat centenars de llibres, un dels quals, *Mecanoscrit del segon origen* (1974), del qual se n'ha fet una versió televisiva i en còmic, és l'èxit de vendes més important del segle xx. Aquesta novel·la ha estat analitzada per Mathilde Bensoussan (1988), que la llegeix com un cant a la vida i no a la mort. Destaca el paper dels nens protagonistes, l'Alba i el Dídac, que és el de ser l'origen i no l'acabament de l'espècie. Una altra de les novel·les estudiades individualment és *Totes les bèsties de càrrega*. Vicent Simbor, seguint Jordi Arbonès, la relaciona amb l'irrealisme simbòlic, per raó de la concepció al·legòrica i la visió utòpica terrorífica d'una nova societat absurda que resulta en una visió hiperbòlica del món de cada dia (Lorda 1976; Simbor 1991). Una llarga entrevista permeté a l'autor repassar els components de la seva poètica (Coca 1973). Jordi Arbonès (1980) plantejà una lectura global de l'obra narrativa parant atenció al contrast entre situacions realistes dels personatges i a l'ambient absurd en què viuen. L'anàlisi de la narrativa breu, fixant-se sobretot en les tècniques narratives (Benet i Jornet 1974b), fou ampliada en una lectura de conjunt (Campillo i Castellanos 1988c). Manuel de Pedrolo va dirigir la col·lecció «La cua de palla», dedicada a novel·la de detectius, col·lecció on també va publicar algunes obres. La novel·la policíaca ha interessat un bon nombre de crítics, en especial obres com *L'inspector fa tard* (1954), *Joc brut* (1965), *Mossegar-se la cua* (1967) i *Algú que no hi havia de ser* (1972) (Fuster 1979, 1990; Colmeiro 1989). La influència de l'existencialisme ha estat tema per a diversos estudis (Wellwarth 1972; Martí i Olivella 1979; Verjat 1997). L'obra poètica ha estat estudiada en profunditat per Joan Ortís i Fernández (2001), amb atenció a les etapes i el caràcter secundari en el conjunt de l'obra literària. Ortís estudia l'ús del vers lliure, el lèxic i l'exposició críptica, producte de la censura de l'època. Xavier Garcia (1993) va editar la poesia experimental de Pedrolo, i Ramon Salvo (1994) n'ha reivindicat la importància a *Tàctil*, donant prioritat a un Pedrolo íntim i un Pedrolo sexual, d'un sexe alliberat i alliberador. Altres aspectes estudiats són l'activitat com a traductor, ja que va traduir obres d'autors com John Dos Passos, Jean-Paul Sartre i William Faulkner, entre altres. En opinió d'Alba Pijuan Vallverdú (2004), Manuel de Pedrolo fou un gran apassionat de la novel·la nord-americana, que va conèixer al voltant del 1940 a través de la lectura de William Faulkner, a qui considerava un dels millors escriptors de totes les èpoques, i de qui va traduir tres obres: *Llum d'agost* (1965), *Intrús en la pols* (1969) i *Santuari* (1970). Pijuan ha estudiat el meca-

noscrit i la correcció de la traducció de *Llum d'agost*, fixant-se en aspectes relacionats amb l'ortografia, la sintaxi, el lèxic, la puntuació i les correccions. Després d'uns números monogràfics de *Taula de Canvi* (Broch *et al.* 1979) i *Urc* (Capmany *et al.* 1990), el simposi *Rellegir Pedrolo* (García ed. 1992) aplega testimonis d'altres escriptors i algunes anàlisis importants, com la de «*Temps Obert*» (Coca ed. 1992), que ja havia provocat altres estudis (Rubio 1978; Boyer 1984). Una monografia d'Antoni Munné-Jordà (1995) ha estudiat el procés de redacció així com el sentit d'aquest cicle novel·lístic en relació amb la termodinàmica. Jordi Coca (2000) ha fet també una valoració general del teatre de Pedrolo, en la qual reivindica que aquest teatre és una reacció a l'obra de Beckett i expressa una actitud existencialista. El desè aniversari de la mort de Manuel de Pedrolo convocà un altre repàs general de la seva obra (Coca *et al.* 2000). Altres aspectes estudiats en l'obra de Pedrolo són la representació de la repressió sexual (Johnson 1999) i els problemes que va tenir amb la censura, evocats per Estanislau Torres (1995). Aquesta és una qüestió cabdal per a aquest autor, ja que a Pedrolo li van prohibir deu llibres i molts van ser retallats de manera grollera pelsensors.

Joan Perucho (Barcelona 1920-2003) va escriure poesia, narrativa i va exercir com a crític d'art i periodista. Des de ben jove se sentí atret pels models del surrealisme, que obrí el pas a la literatura fantàstica. S'inicià com a poeta en castellà i com a crític d'art als anys quaranta a la revista del SEU *Alerta*, i posteriorment col·laborà a *Ariel*. Com a poeta en català, publicà *Sota la sang* (1947), *Aurora per vosaltres* (1952), *El mèdiom* (1953) i *El país de les meravelles* (1956), llibres en els quals domina la inspiració en models de la generació del 27 i en el surrealisme. Destaca entre aquests llibres un volum de proses poètiques, ara reeditat per Assumpció Bernal (2003), *Diana i la mar Morta*. La mateixa crítica ha estudiat l'autoficció en aquest llibre, distingint entre «un jo distanciat, desdoblant en una font de llenguatge imaginària» i «l'autor real qui subscriu que el món que ha creat existeix més enllà dels límits del text» (Bernal 2001). *Amb la tècnica de Lovecraft* (1956) revela la influència de la literatura fantàstica. La primera novel·la de Perucho, *Llibre de cavalleries* (1957), introdueix el tema del viatge en el temps. Tomàs Safont, el protagonista, es desdobla en un alter ego medieval, el cavaller Tomàs Çafont, que és al servei del rei d'Aragó, i inicia un viatge cap al moment d'esplendor de l'imperi català a la Mediterrània en busca de l'aigua de foc (el petroli). Amb *Les històries naturals* (1960), la seva novel·la més coneguda, reprèn els temes de la literatura fantàstica. Una gran part dels estudis sobre l'obra de Perucho són de Julià Guillamon i Assumpció Bernal. El primer ha estudiat des de paràmetres estructuralistes la presència del fantàstic amb una lectura de *Les històries naturals*. Proposa que aquesta

obra anticipa moltes de les troballes dels anys seixanta. Guillamon (1989) la llegeix com un manifest en favor de la imaginació i la poesia i en contra del materialisme, a contracorrent de la literatura social dels anys seixanta. La novel·la introdueix alguns elements difosos més tard per la postmodernitat. Els protagonistes, un savi barceloní escèptic que acabarà iniciant-se en el misteri —Antoni de Montpalau— i un cavaller de Jaume I convertit en vampir —Onofre de Dip— que recorre el Maestrat i el Berguedà en busca de noves víctimes. La novel·la està ambientada durant les guerres carlines. Entre les víctimes del vampir hi ha el general carlí Ramon Cabrera, el tigre del Maestrat, un personatge històric. Altres personatges estan inspirats en la literatura del romanticisme i en el quadre de costums. És una novel·la culta escrita amb tècniques de novel·la popular. Perucho combina elements provinents de la literatura popular juvenil, de les novel·les d'aventures i de les pel·lícules de vampirs, com ara el *Nosferatu* de F. W. Murnau. A aquests elements n'hi afegeix d'altres de naturalesa molt diferent: una reconstrucció de la Barcelona i la Catalunya del segle XIX farcida de referències erudites, un acostament irònic a les ciències de la il·lustració i a les lluites polítiques que van desembocar en les guerres carlines. El to humorístic introdueix un savi escepticisme. Guillamon (1998 i 1999) també ha estudiat la relació de l'escriptor i la seva obra amb l'art i altres disciplines. En particular ha estudiat la intensa activitat de Perucho des dels anys seixanta com a crític d'art i col·laborador de premsa, en especial a la revista *Destino* i a *La Vanguardia*. Les seves aportacions són originals en la valoració de l'art informal i del pop art. Sobresurten, entre altres, llibres com *Gaudí, una arquitectura de anticipación* (1968) i *Joan Miró i Catalunya* (1968). Perucho escrivia molts dels articles a la premsa a partir d'una extensa biblioteca personal, de llibres rars, parodiant les formes de l'erudició, i inventant-se un gènere híbrid, entre el periodisme i el relat de ficció. Amb aquests articles va construir una sèrie de volums temàtics: *Roses, diables i somriures* (1965) i *Aparicions i fantasmies* (1968). Després Perucho els escriu en sèries planejades prèviament amb un fil conductor i un tema comú: les plantes màgiques, a *Botànica oculta* (1969); les aigües medicinals i els establiments termals, a *Els balnearis* (1972); la zoologia imaginària de la Il·lustració a *Monstruari fantàstic* (1976). Assumpció Bernal (1996, 1997) li va dedicar una tesi doctoral. S'ha interessat en l'ús de l'intertext i de la «hipertextualitat», ja que considera que l'autor no s'enfronta amb la realitat, sinó que estilitza i intel·lectualitza els tòpics del fantàstic i altres gèneres irrealistes, assimila l'avantguarda minimitzant l'element oníric i fa créixer l'interès per la màgia i l'esoterisme. També ha explorat la recepció crítica als anys seixanta, reivindicant que no hi va haver una lectura negativa des dels pressupòsits del «realisme històric» (Bernal 2002a) i la manipulació de la història (Bernal 2002b). Hi ha un

estudi de la transtextualitat a partir de Genette a *Les aventures del cavaller Kosmas* (Baldaquí 1995). Disposem a més d'una biografia (Pujol 1986) i valoracions generals (Campillo i Castellanos 1988b), a més de les obres completes (Perucho 1985-1996). Bernal (2004) s'ha interessat per l'evolució d'una sèrie de conceptes (realitat, cultura, erudició, fantasia, història, món sobrenatural) sobre els quals es construeix l'univers polièdric de l'autor. Pere Gimferrer (1984) prologà una edició de l'*Obra poètica completa*. Insistia en el caràcter diferent (similar a Brossa i Palau i Fabre) respecte a la tradició poètica local i en el fet que cada poema fos com una càpsula «que conté alhora la llavor i el revers d'una narració: com el mirall que, devorant-les cap al propi reflex, xuclés les aparences que més tard suscitaran les fabulacions peruchianes en prosa». Antoni Comas (1985) també va destacar les afinitats entre poesia i prosa, i la presència d'un to nostàlgic i evocador, un clima elegíac, a la poesia. El 1980, Peruchó abandonà la carrera judicial, i reprenqué l'activitat com a narrador i poeta, amb llibres que han desvetllat un menor interès per part de la crítica. En aquesta última època escriu novel·les com *Les aventures del cavaller Kosmas* (1981) i *Pamela* (1983), *La guerra de la Cotxinxina* (1986) i *Els emperadors d'Abissínia* (1989), o llibres de poesia com *Quadern d'Albinyana* (1983), *La medusa* (1987), *Cendres i diamants* (1989) i *Inscripcions, làpides, esteles* (1993). En col·laboració amb Nèstor Luján va escriure *El libro de la cocina española* (1970), que va ser precursor en la interpretació de la gastronomia com a fenomen cultural. Va publicar també unes memòries, *Els jardins de la malenconia* (1992). Sobre Peruchó és encara vàlida la reflexió de Joan Fuster: la seva maniobra literària oscil·la entre l'espant i l'humor, i és, sempre, una temptativa de recobrar la falla a través de la intel·ligència.

Jordi Sarsanedas (Barcelona 1924-2006), poeta, narrador, novel·lista i traductor, fou un dels grans impulsors d'activitats culturals després de la guerra com a fundador de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, redactor de la revista *Ariel*, redactor en cap de *Serra d'Or*, president del Centre Català del PEN, degà de la Institució de les Lletres Catalanes o president de l'Ateneu Barcelonès. De formació sòlida i cosmopolita, estudià Lletres a França, ensenyà a Anglaterra i treballà a Itàlia. Va conèixer de prop el surrealisme i l'existencialisme. Maria Campillo (1988c) va remarcar el seu interès per les inquietuds culturals del moment, en particular les que replantegen la literatura com a forma d'explicitació de la crisi de valors socials i morals de l'Europa contemporània. Els primers llibres de poesia de Sarsanedas es van relacionar amb el realisme. Apuntaven una novetat i una renovació de la poesia catalana, sobretot amb *La Rambla de les Flors* (1955). *A trenc de sorra* (1948), influït per la poesia de Joan Salvat-Papasseit, és un llibre sobre les contradiccions de viure i la realitat grisa de la postguerra. Van seguir *Algu-*

nes preguntes, algunes respostes (1956), *Postals d'Itàlia* (1965) i *Envits i contracop* (1987-1989), entre d'altres. La seva poesia ha estat recollida a *Fins a un cert punt* (1945-1989). Àlex Broch (1989), en el pròleg a aquest volum, va estudiar la poesia de Sarsanedas subratllant la condició de «solitari solidari». El poeta Sarsanedas, afirma, havia seguit una trajectòria irregular, en part per les peculiaritats del sistema d'edició en la postguerra, que l'abocava a una quasi marginalitat. Poeta urbà, escriu en vers lliure, sovint amb imatges críptiques. En els últims llibres el poeta es refugia en un espai interior. Jordi Sarsanedas també va destacar com a narrador, amb obres com *Contra la nit d'Oboixangó* (1953) i *Mites* (1954), un llibre integrat per quinze mites, escrits entre el 1947 i el 1953, precedits d'una nota preliminar que proposa algunes claus per a la lectura. El mot mite fa pensar en una idea d'intemporalitat característica del volum, amb imatges sorprenents (simbòliques o surrealistes). Aquest llibre va ser rebut amb grans elogis per Salvador Espriu (1957) i Joan Perucho (1958). El pròleg de Joaquim Molas (1976) a una reedició d'aquesta obra va marcar una determinada lectura de Sarsanedas: «producte d'una crisi de joventut, constitueixen una dramàtica reflexió sobre la condició humana. Per a Sarsanedas, el mite és una situació ahistòrica que, tanmateix, suposa un sistema de relacions que podria produir-se històricament. [...] Sarsanedas ofereix dues realitats o, més exactament, dues cares de la realitat: la més mecànica de cada dia, que tendeix a caracteritzar amb uns pocs elements significatius —els tramvies, el cinema, etc.—, i la més lliure del somni, que deforma i combina gratuïtament una suma de materials quotidians, o literaris». En el conreu de la *nouvelle* per part de Sarsanedas hi és característic l'ús de la ironia i la presència d'un tema constant en l'autor: la impossibilitat d'assolir l'ideal. Més tard va publicar *Plou i fa sol* (1959) i *El balcó* (1969). A banda de relats, Sarsanedas també ha escrit novel·la: *El martell* (1956) i *La noia a la sorra* (1980). Lluïsa Pla (1979) va estudiar l'elaboració de la realitat a partir del punt de vista de la ironia i els símbols. Els estudis sobre l'autor, però, són encara limitats; a més d'un volum d'homenatge (*Sobre Jordi Sarsanedas* 1997), en el qual sobresurt l'estudi dels inicis poètics (imatges i caràcter oral de la poesia) [Triadú 1997] i Carme Gregori (1997) ha analitzat la presència de l'existencialisme francès (Sartre i Camus) en les novel·les *El Martell* i *La noia a la sorra*. Francesco Ardolino (2004), en un excel·lent estudi de conjunt de l'obra de Sarsanedas, pretén establir el sistema de valors que marca les relacions entre les diferents obres narratives de l'escriptor, i fa una anàlisi rigorosa dels textos literaris, que contrasta amb la crítica del moment de la publicació de cadascun dels volums. Hi planteja una lectura freudiana semiològica que li és útil per aclarir la dependència de la realitat envers la ficció i destaca la interferència que ha provocat la dimensió social de l'escriptor. Aquest mateix crític ha

publicat posteriorment una completa bibliografia sobre Jordi Sarsanedas (Ardolino 2006).

Josep Maria Espinàs (Barcelona 1927) és un dels escriptors i periodistes més populars de Catalunya. Va ser un dels impulsors del moviment de la Nova Cançó i un dels fundadors dels Setze Jutges. Va enregistrar diversos discos amb cançons pròpies, i amb adaptacions de Georges Brassens i les cançons per a infants. Llicenciat en dret, va deixar d'exercir molt aviat la professió d'advocat per dedicar-se a l'escriptura. La primera novel·la, *Com ganivets o flames* (1954), va obtenir el premi Joanot Martorell i la següent *Dotze bumerangs* (1954), *El gandul* (1955), *Tots som iguals* (1956), *La trampa* (1956) i la més acostada al realisme social, *Combat de nit* (1959). Set anys després va publicar la novel·la *La collita del diable* (1968) i no va tornar a publicar ficció fins al 1992, amb el volum *Vermell i passa*. S'han escrit pocs estudis sobre l'obra narrativa d'Espinàs. Manuel de Pedrolo en va fer un retrat afable al volum *Cita de narradors* (1958). Destacava la facilitat narrativa, «facultat que a l'Espinàs no pot negar-li ningú, és essencialment una virtut a la qual sol anar aparellada la d'amenitat. [...] Presenta els seus personatges d'una manera plàstica, gràfica, i els compromet en tot de menudes aventures, còmiques o tràgiques, que van encadenant-se sense aparent esforç fins a un desenllaç en la majoria dels casos natural. És una creació de la vida en brut, que no estableix jerarquies de significació, que dona tant de relleu al fet verament important com al detall que no afegeix res a la comprensió del personatge, a l'evocació de l'ambient o al sentit del conflicte en què s'ha embolicat». Triadú (1982e) en va fer una presentació general, Molas prologà un dels llibres de contes, Marfany (1988) ha defensat una visió històrica amb èmfasi en la novel·la social, i Enric Bou (1999a) el pes de la narrativa realista, aspecte que ha estat ampliat per Vicent Simbor (2002) en relació amb el neorealisme. Molas indicà dues característiques en la narrativa d'Espinàs: la presència de la realitat quotidiana més rutinària, que observa amb detall i que sap descriure amb la precisió d'un Vermeer, sovint amb petits tocs d'humor irònic, i, a la vegada, la capacitat de transformar en ficció les dades que extreu de la realitat quotidiana. En el pròleg als volums de narrativa de les obres completes, Triadú (1990) va remarcar la recurrència del tema del trasplantament (l'emigració interior), l'habilitat en el retrat instantani i el testimoni de la misèria en la vida barcelonina de postguerra. La narrativa de viatges (amb més de vint títols, caracteritzada pels viatges a peu) ha estat una activitat central de l'autor. El primer llibre de viatges, *Viatge al Pirineu de Lleida* (1957) el va fer amb Camilo José Cela. Sobre ells Espinàs va dir: «els viatges a peu són la manera més raonable i profitosa de conèixer uns pobles, una comarca. El secret és el ritme d'aproximació. Hi ha temps de deixar-se impregnar pels paisatges i per la gent».

S'ha publicat una anàlisi d'un dels llibres de viatges, *Viatge als grans magatzems* (Bou 1999b), i sobre la reflexió teòrica i la relació amb Cela a partir de *Viatge al Pirineu de Lleida* (Gregori 2000); Gregori subratlla el protagonisme del llibre reportatge en la literatura espanyola dels anys cinquanta. Amb motiu del Premi d'Honor es publicà un monogràfic de *Serra d'Or* (2002). Va fundar l'editorial La Campana, la qual ha editat la seva Obra Completa en diversos volums (Espinàs 1990-1994). El 1986 va publicar un llibre que consistia en cartes adreçades a la seva filla, amb síndrome de Down, amb el títol *El teu nom és Olga*, que va tenir un gran èxit editorial. També ha presentat programes d'entrevistes i reportatges a la televisió, com ara, «Personal i intransferible», «Identitats» (recollit en els volums *Identitats-1*, 1985; *Identitats-2*, 1986; *Identitats-3*, 1988) i «Senyals». Un aspecte clau en aquest autor és la dedicació al periodisme, amb milers d'articles publicats, molts dels quals han estat recollits en volum. Des del primer número del diari *Avui*, el 23 d'abril de 1976, publicà la columna «A la vora de...», que seria a partir d'aleshores diària fins al gener de 1999, moment en què passà a col·laborar a *El Periódico* amb la columna «Petit observatori». En un llibre, *Inventari de jubilacions* (1992), J. M. Espinàs va fer una anàlisi des de la perspectiva personal dels temes que havia anat bandejant per diverses circumstàncies, però també dels que encara mereixen la seva atenció. *Relacions particulars* (2007) evoca la seva relació amb Salvador Espriu, J. V. Foix, Miguel Delibes, Josep Pla, C. J. Cela i Josep M. de Sagarra. El 2008 va publicar unes reflexions sobre la concepció de la literatura, *El meu ofici*, en el qual fa un autoretrat en clau humorística (amb necrològica inclosa) i expressa la importància de les emocions. Per la singularitat i constància, per l'amplitud de registres, la seva obra mereix una anàlisi en profunditat que no ha estat encara feta.

Miquel Martí i Pol (Roda de Ter 1929-2003) va començar a treballar encara adolescent al despatx d'una fàbrica tèxtil fins que no va poder fer-ho més a causa d'una esclerosi múltiple. Va tenir una gran activitat com a traductor d'obres de Saint-Exupéry, Simone de Beauvoir, Apollinaire, Flaubert, Zola, Racine, Huysmans i Gianni Rodari, entre altres autors. Guanyà el premi Óssa Menor el 1953 amb *Paraules al vent*. En els seus primers textos s'hi troben rastres de Salvat-Papasseit, Riba, Espriu, Blai Bonet i Manent. Els poemes que redacta entre 1951 i 1957 plantegen una crisi existencial, de fondes preocupacions religioses, que es resol, a la fi d'*El fugitiu*, amb una descoberta dels altres, les persones que l'envolten en el seu poble i la fàbrica. Des de les primeres lectures la crítica ha remarcat el nou tombant de la seva poesia, de caràcter realista i compromès, entre 1956 i 1971. La malaltia marcà una altra transformació de la seva poesia a partir de 1972: *Vint-i-set poemes en tres temps* (1972) és el primer llibre que reflecteix la nova situa-

ció, que el fa decantar vers una poètica més vitalista i eròtica. M. Martí i Pol ha estat un dels últims grans poetes populars, i aquest fet n'ha condicionat l'edició i la lectura. En vida va ser motiu de molts homenatges i distincions honorífiques. A moltes poblacions de Catalunya hi ha carrers que porten el seu nom. També el porten un institut d'ensenyament secundari de Cornellà de Llobregat i dues biblioteques, la de Sant Joan Despí i la de Sant Gregori. És l'únic autor contemporani que compta amb dues edicions de la poesia completa. Els estudis sobre la poesia han estat marcats pels pròlegs a les diverses edicions de volums de poesia completa (Martí i Pol 1975, 1976, 1977, 1980, 1985, 1989, 1990, 1993). Destaquen els de L. Solà (1975), M. Desclot i J. Medina (1976), J. Hösle (1977) i J. Triadú (1980). Desclot ha relacionat els moments de crisi del poeta amb la recerca del llenguatge apropiat a la nova inflexió, el qual s'expressa amb una veu més intensa i personal. El mateix poeta va publicar un extens text amb una autoanàlisi sobre la relació difícil entre poesia i experiència, a partir de *Cinc esgrafiats a la mateixa paret, Estimada Marta* i *Llibre d'absències* (Martí i Pol 1987). De fet, aquesta interrelació (i confusió) ha marcat la lectura de la poesia de l'escriptor. Pere Farrés, prologuista de la segona edició de la poesia completa, va assenyalar dues característiques essencials de la darrera etapa poètica de Martí i Pol: l'economia expressiva i la senzillesa. També va esmentar el fet que aquest poeta entén la vida com un procés constant de coneixement i d'autoconeixement. Experiència i coneixement no són termes estranys entre ells, sinó que expressen conceptes relacionats (Farrés 1989). Carbó (1994) ha estudiat l'adscripció realista de Martí i Pol a partir del conflicte entre realitat exterior i interior, o entre crisi i superació a *Llibre d'absències* (Carbó 2000a), un aspecte que ha ampliat en clau dels llibres realistes o dels primers escrits (Carbó 2000b). Els estudis sobre la poesia de Martí i Pol han estat limitats per una excessiva atenció a les circumstàncies personals, la qual cosa provoca una divisió del corpus poètic en etapes delimitades per l'evolució temàtica de la seva producció: el lirisme més accentuat (existencialisme) i la poesia social (realisme històric) o el component amorós i la malaltia (Farrés 1983). Hi ha en marxa un ambiciós projecte que ressegueix la biografia de Martí i Pol en quatre volums (Pujades 1999), del qual de moment se n'han publicat els dos primers (1929-1957). El 1999 es va celebrar un col·loqui d'homenatge al poeta de Roda (Broch i Pinyol ed. 2000). Berenguer (2002) ha analitzat la poesia anterior a 1951, que fou publicada a la premsa local, en la qual es descobreixen molts dels trets poètics que l'autor amplia en les etapes posteriors. Argumenta que la llengua ha facilitat l'aproximació de la seva poesia al poble, perquè no és escrita amb un llenguatge críptic. Berenguer reivindica també una lectura a partir de la poesia i no de les declaracions de poètica que contenen els volums memorialístics molt posteriors,

Obertura Catalana (1988) i *Defensa siciliana* (1989). Segons Pere Farrés (2000), l'experiència assumida vitalment per Miquel Martí i Pol era l'eix sobre el qual girava el seu món poètic, una experiència formalitzada a través d'un discurs lingüístic rigorós i dens, expressat «amb mots de cada dia». Després de la mort del poeta es va publicar un monogràfic de *L'Avenç* amb una valoració de la recepció popular de l'autor (Soldevila 2004), el qual en complementa una d'anterior (Bonada 1994). També s'ha publicat un assaig monogràfic, *Miquel Martí Pol, vida i poesia*. A la primera part de l'assaig, Xevi Planas sintetitza la trajectòria vital del poeta de Roda, amb un cert to hagiogràfic. Martí i Pol hi és presentat com la personalitat més versàtil i polièdrica des del punt de vista intel·lectual de tota la història de la cultura dels Països Catalans. En la segona part, Àlex Broch fa una lectura sistemàtica i cronològica de l'obra poètica de Martí i Pol, revisant trenta-dos anys de producció literària, vint-i-dos llibres i cinc-cents quaranta-cinc poemes, de la qual en resulta, respectant les cinc etapes, «una autobiografia poètica». Lluís Solà (1975) utilitzà la imatge de l'espiral per referir-se a la característica combinació de silenci interior i exterior del poeta. Broch aprofita aquesta imatge per parlar de moments d'ascensió a partir de llibres emblemàtics de cada període, que són «els veritables nuclis de l'obra poètica» (Broch i Planas 2007). Miquel Martí i Pol, com va indicar Lluís Solà, no va caure mai en la facilitat ni en el sentimentalisme, les xacres d'una determinada poesia popular, perquè la seva poesia està construïda en el rigor lingüístic i el coneixement dels recursos mètrics.

BIBLIOGRAFIA

- Actes del simposi Agustí Bartra* 1988: «Actes del simposi Agustí Bartra», *Faig*, 30 (octubre 1988).
- Agustí *et al.* 1986: Lluís Agustí, Mercè Baldrich i Laura Feliu, *En homenatge a Rosa Leveroni, bibliotecària*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1986.
- Albesa *et al.* ed. 1993: Carles Albesa, Jordi Mir i Maria Isabel Pijoan (ed.), *Màrius Torres en el record. Recull d'homenatge*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- Alcalde *et al.* 1992: Carmen Alcalde *et al.*, *Maria Aurèlia Capmany: homenatge*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona/Centre Català del Pen Club, 1992.
- Alegret 2003: Joan Alegret, «Lectura personal dels tanka de Màrius Torres», dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Universitat de París IV-Sorbonne, 4-10 de setembre de 2002*, I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, 197-210.
- Alomar 2005: Maria Magdalena Alomar, *El teatre a Palma entre 1955 i 1970*, Palma, Edicions Documenta Balear, 2005

- Aloy 1998: Josep Maria Aloy, *Camins i paraules. Josep Vallverdú, l'escriptor i l'home*, Lleida, Pagès editors, 1998.
- Alpera ed. 1997: Lluís Alpera (ed.), «Enric Valor, 86 anys», *Canelobre*, 37-38 (estiu-tardor 1997).
- Amat 2007: Jordi Amat, *Las voces del diálogo. Poesía y política en el medio siglo*, Barcelona, Península, 2007.
- Anglada et al. 1993: M. Àngels Anglada et al., *URC, monografies literàries de Ponent*, 7 (1993).
- Arbona 2000: Antònia Arbona, *La poesia de Bartomeu Fiol. Sense decòrum a la recerca de la veritat*, Palma, Leonard Muntaner Editor, 2000.
- Arbonès 1973: Jordi Arbonès, *Teatre català de postguerra*, Barcelona, Pòrtic, 1973.
- Arbonès 1980: Jordi Arbonès, *Pedrolo contra els límits*, Barcelona, Aymà, 1980.
- Ardolino 2004: Francesco Ardolino, *La solitud de la paraula. Estudi sobre l'obra narrativa de Jordi Sarsanedas*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- Ardolino 2006: Francesco Ardolino, «Una Bibliografia per a Jordi Sarsanedas», *Llengua & Literatura*, 17 (2006), 283-342.
- Ariel 1978: *Ariel. Edició facsímil*, Barcelona, Proa, 1978.
- Arimany 1967: Miquel Arimany, *Símbol vivent*, Barcelona, Arimany, 1967.
- Aritzeta 1988: Margarida Aritzeta, «Joan Sales, l'home al servei del País», *Miscel·lània Badia i Margarit-8*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, 161-179.
- Arnau 2003: Carme Arnau, *Compromís i escriptura: lectura d'«Incerta glòria» de Joan Sales*, Barcelona, Cruïlla, 2003.
- Aulet 1998: Jaume Aulet, «La correspondència d'exili d'Agustí Bartra», dins *El exilio literario español de 1939: Actas del Primer Congreso Internacional (Bellaterra, 27 de noviembre-1 de diciembre de 1995)*, Barcelona, 1998, 539-554.
- Aulet 2000: Jaume Aulet, «La poesia catalana de la segona meitat dels anys cinquanta: unes propostes aparentment innovadores», dins Àlex Broch i Ramon Pinyol (ed.), *Col·loqui Martí i Pol. 1948-1998. Cinquanta anys de poesia*, Vic, Eumo, 2000, 67-89.
- Aulet 2003: Jaume Aulet, «Notes (i més notes) per a un estudi sobre la recepció de *Poesia catalana del segle xx* de Josep M. Castellet i Joaquim Molas», dins *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, 1, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 59-83.
- Bacardí 1998: Montserrat Bacardí, «Joan Sales i els criteris de traducció», *Quaders. Revista de Traducció*, 1 (1998), 27-38.
- Badia, A. 1987: Alfred Badia, «La poesia de Josep Palau i Fabre», dins Alfred Badia et al. 1987, 25-32.
- Badia et al. 1987: Alfred Badia et al., *Palau i Fabre*, Barcelona, Publicacions ICE/Universitat de Barcelona, 1987.
- Badia, M. 1983: Montserrat Badia i Cardús, *Estudi lingüístic de la metàfora en Màrius Torres*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.

- Badia, M. 1994-1995: Montserrat Badia i Cardús, «La Metàfora en la poètica de Màrius Torres: anàlisi i comentari d'una de les seves poesies», *Llengua & Literatura*, 6 (1994-1995), 71-88.
- Balaguer 1995a: Enric Balaguer, «Imitació-traducció-transcreació en *Poemes de l'Alquimista* (1952) de Josep Palau i Fabre», dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, 7-18.
- Balaguer 1995b: Enric Balaguer, *Poesia, alquímia i follia. Aproximació a l'obra poètica de Josep Palau i Fabre*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- Baldaquí 1995: Josep M. Baldaquí Escandell, «La Polifonia discursiva en *Les aventures del cavaller Kosmas*», dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, 277-289.
- Ballart et al. 2002: Pere Ballart et al., *URC: revista literària*, 17 (2002).
- Ballart i Julià 2002: Pere Ballart i Jordi Julià, «Aquesta cosa absurda : un poeta líric (per a un comentari semiòtic de l'obra de Màrius Torres)», dins *URC: revista literària*, 17 (2002), 90-99.
- Ballester 1992: Josep Ballester, «Por el imperio hacia Dios. A propòsit de la poesia feixista valenciana en la postguerra», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes/XXVI. Miscel·lània Jordi Carbonell*, 5, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, 113-134.
- Ballester 1995: Josep Ballester, *La poesia catalana de postguerra al País Valencià*, València, Edicions 314, 1995.
- Barenys ed. 1998: Natàlia Barenys (ed.), *Epistolari Rosa Leveroni-Josep Palau i Fabre 1940-1975*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- Bartomeus 1976: Antoni Bartomeus, *Els autors del teatre català: testimoni d'una marginació*, Barcelona, Curial, 1976.
- Benet i Jornet 1974a: Josep M. Benet i Jornet, «Rellegint Maria Aurèlia Capmany», *Els Marges*, 2 (setembre 1974), 117-120.
- Benet i Jornet 1974b: Josep Maria Benet i Jornet, «Apunt sobre la narrativa breu de Pedrolo», *Els Marges*, 2 (setembre 1974), 114-116.
- Benguereel 1967: Xavier Benguerel, *Obres completes*, Barcelona, Rosa Vera, 1967. [Amb una carta-pròleg de Josep Ferrater Mora.]
- Benguereel 1971: Xavier Benguerel, *Memòries 1905-1940*, Barcelona, Alfaguara, 1971.
- Benguereel 1982: Xavier Benguerel, *Memòria d'un exili: Xile, 1940-1952*, Barcelona, Edicions 62, 1982.
- Benguereel i Oliver 1999: Xavier Benguerel i Joan Oliver, *Epistolari*, Barcelona, Proa, 1999.
- Bensoussan 1988: Mathilde Bensoussan, «*Mecanoscrit del segon origen* de Manuel de Pedrolo: Una nova interpretació del mite del recomençament», *Zeitschrift für Katalanistik*, 1 (1988), 73-79.
- Berenguer 2002: Jordi Berenguer i Queraltó, *Els inicis poètics de Miquel Martí i Pol (1944-1951)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

- Bernal 1992: Assumpció Bernal, «La construcció de l'univers imaginari. Una teorització per a l'estudi de la ficció en Joan Perucho», dins *Miscel·lània Sanchis Guarnier*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de València, 1992, 283-302.
- Bernal 1996: Assumpció Bernal, «Els Mons peruchians: microestructures citatives i mecanismes de fabulació en les Narracions», dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, 143-154.
- Bernal 1997: Assumpció Bernal, «'Je lui parle chapeau bas' o els 'petiti principi' peruchians», dins *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle xx. Les littératures catalane et française au xxème siècle*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, 81-96.
- Bernal 2001: Assumpció Bernal, «“Entre fantasia i veritat”, Joan Perucho, narrador», *Literatura autobiogràfica: Història, memòria i construcció del subjecte*, València, Denes, 2001, 135-158.
- Bernal 2002a: Assumpció Bernal, «Esteticisme narratiu i “realisme històric”: un cas de polèmica esbiaixada», *Realisme i compromís en la narrativa de la postguerra europea*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, 395-424.
- Bernal 2002b: Assumpció Bernal, «De a-història i històries: el cas peruchià», dins Assumpta Bernal, María José Coperías i Núria Girona (ed.), «Narrativa i història», *Quaderns de Filologia. Estudis literaris*, 7 (2002), Universitat de València, 89-112.
- Bernal ed. 2003: Assumpció Bernal (ed.), Joan Perucho, *Diana i la mar Morta*, Barcelona, Edicions 62, 2003
- Bernal 2004: Assumpció Bernal, «Joan Perucho o la recerca de l'absolut», *Serra d'Or*, 529 (gener 2004), 15-17.
- Bernal i Dolz 1989: Assumpció Bernal i Mavi Dolz, «El moviment poètic de la postguerra valenciana», *Els Marges*, 40 (setembre 1989), 110-120.
- Birulés i Peña ed. 2004: Fina Birulés i María Isabel Peña Aguado (ed.), *La passió per la llibertat: acció, passió i política, controvèrsies feministes: homenatge a Maria Aurèlia Capmany*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 2004.
- Boixareu 1968: Mercè Boixareu, *Vida i obra de Màrius Torres*, Barcelona, Selecta, 1968.
- Boixareu 1993: Mercè Boixareu, *Lectures de Carles Riba i Màrius Torres*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- Boixareu et al. 1983: Mercè Boixareu et al., *Quaderns de Ponent*, 3-4 (hivern 1983).
- Bonada 1994: Lluís Bonada, «Estimar Martí i Pol», *El Temps*, XI, 509 (21-III-1994), 68-72.
- Bonnín 2002: Catalina Bonnín Socías: «Les cartes d'Aurora Bertrana a Anna Murià i Agustí Bartra», *Llengua & Literatura*, 13 (2002), 327-340.
- Borrell 1982: Josep Borrell Figuera, «Màrius Torres: a propòsit de Lorelei», dins Narcís Garolera (ed.), *Anàlisis i comentaris de textos literaris catalans*, Barcelona, Curial, 1982, 83-92.

- Bou 1978, Enric Bou, «El premi “Víctor Català”; una aproximació al conte català sota el franquisme», *Els Marges*, 12 (gener 1978), 102-108.
- Bou 1987a, Enric Bou, «La poesia: Josep Palau i Fabre», dins *Història de la Literatura Catalana. Part moderna*, X, Barcelona, Ariel, 1987, 337-342.
- Bou 1987b: Enric Bou, «La poesia», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, X, Barcelona, Ariel, 1987, 275-387.
- Bou 1999a: Enric Bou, «El context cultural a partir de 1959», dins Glòria Bordons i Jaume Subirana (ed.), *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, Proa / UOC, 1999, 257-264.
- Bou 1999b: Enric Bou, «¿Viajes a ninguna parte? Exploraciones del propio país (Cela, Goytisolo, Cortázar, Maspero, Espinàs)», dins *Escritura del yo. España e Hispanoamérica*, Roma, Bagatto Libri, 1999, 97-115.
- Boyer 1984: Denise Boyer, «Une Proposition de lecture pour *Temps Obert* de Manuel de Pedrolo, et quelques conjectures sur Daniel Bastida, onzième du nom», *Le Personnage en question*, Toulouse, Univ. de Toulouse / Le Mirail, 1984, 261-270.
- Boyer 2003: Denise Boyer, «El metallenguatge del subjecte poètic a la poesia del franquisme», dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, 71-90.
- Broch 1985: Àlex Broch, «Estudi introductori», dins *Poesia catalana. Antologia 1939-1968*, Barcelona, Edicions 62, 1985, 5-34.
- Broch 1989: Àlex Broch, «Pròleg», dins Jordi Sarsanedas, *Fins a un cert punt*, Barcelona, Edicions 62, 1989.
- Broch 1993: Àlex Broch, «Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig o el temps com a memòria col·lectiva», *Catalan Review*, VII, 2, (1993), 21-37.
- Broch 2008: Àlex Broch, *Sobre poesia catalana*, Barcelona, Proa, 2008.
- Broch et al. 1979: Àlex Broch et al., «Manuel de Pedrolo, radicalment la llibertat», *Taula de Canvi*, 16 (juliol-agost 1979), 52-103.
- Broch i Pinyol ed. 2000: Àlex Broch i Ramon Pinyol i Torrents (ed.), *Col·loqui Miquel Martí i Pol. Cinquanta anys de poesia (1948-1998)*. Vic, 17 i 18 de març de 1999, Vic, Eumo, 2000.
- Broch i Planas 2007: Àlex Broch i Xevi Planas, *Miquel Martí Pol, vida i poesia*, Barcelona, Proa, 2007.
- Busquets i Grabulosa 1994: Lluís Busquets i Grabulosa, «Introducció», *París-Santiago de Xile*, Barcelona, La Magrana, 1994, 5-19.
- Busquets i Grabulosa 1995: Lluís Busquets i Grabulosa, *Xavier Benguerel, la màscara i el mirall*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- Campillo 1988a: Maria Campillo, «El conte», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, XI, Barcelona, Ariel, 1988, 9-43.
- Campillo 1988b: Maria Campillo, «El conte: Lluís Ferran de Pol», dins Campillo 1988a, 29-34.
- Campillo 1988c: Maria Campillo, «Jordi Sarsanedas», dins Campillo 1988a, 34-43.

- Campillo i Castellanos 1988a: Maria Campillo i Jordi Castellanos, «La novel·la», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, XI, Barcelona, Ariel, 1988, 45-117.
- Campillo i Castellanos 1988b: Maria Campillo i Jordi Castellanos, «Joan Peruchó», dins Campillo i Castellanos 1988a, 104-112.
- Campillo i Castellanos 1988c: Maria Campillo i Jordi Castellanos, «Manuel de Pedrolo», dins Campillo i Castellanos 1988a, 82-97.
- Campillo i Castellanos 1988d: Maria Campillo i Jordi Castellanos, «La novel·la catòlica», dins Campillo i Castellanos 1988a, 71-82.
- Campillo i Castellanos 1988e: Maria Campillo i Jordi Castellanos, «Maria Aurèlia Capmany», dins Campillo i Castellanos 1988a, 62-71.
- Campillo i Castellanos 1988f: Maria Campillo i Jordi Castellanos, «Maurici Serra-hima», dins Campillo i Castellanos 1988a, 56-59.
- Campillo i Castellanos 1988g: Maria Campillo i Jordi Castellanos, «Rafael Tasis», dins Campillo i Castellanos 1988a, 52-56.
- Caplletra* 1993: *Caplletra*, 14 (primavera 1993). Monogràfic dedicat al teatre català de postguerra.
- Capmany 1958: Maria Aurèlia Capmany, «Reixes a través», dins *Cita de narradors*, Barcelona, Selecta, 1958, 45-120.
- Capmany 1993-2000: Maria Aurèlia Capmany, *Obra Completa*, 7 vol. (1. Novel·la; 2. Novel·la; 3. Novel·la; 4. Narrativa breu; 5. Teatre; 6. Memòria; 7. La dona), Barcelona, Columna, 1993-2000.
- Capmany *et al.* 1990: Maria Aurèlia Capmany *et al.*, «Manuel de Pedrolo», *Urc*, 2 (febrer 1990).
- Carbó 1991a: Ferran Carbó, *La poesia de Joan Valls*, València, Edicions 3i4, 1991.
- Carbó 1991b: Ferran Carbó, «Notes sobre poesia de postguerra. Una relectura de Xavier Casp», *Caplletra*, 10 (1991), 13-29.
- Carbó 1994: Ferran Carbó, «L'absència present de Miquel Martí Pol», *Miscel·lània Germà Colón-2*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 187-204.
- Carbó 1997: Ferran Carbó, «L'elegia solitària de Rosa Leveroni», *Quaderns de Filologia. Estudis literaris*, 11 (1997), 119-134.
- Carbó 2000a: Ferran Carbó, «El doble testimoni de Miquel Martí i Pol (1957-1972)», *Caplletra*, 28 (primavera 2000), 67-85.
- Carbó 2000b: Ferran Carbó, «La formació poètica de Miquel Martí i Pol (1948-1957): una trajectòria a la realitat», dins *Les literatures catalana i francesa: postguerra i «engagement»*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, 109-127.
- Carbó 2007: Ferran Carbó, *La poesia catalana del segle XX*, Alzira, Bromera, 2007.
- Carbó i Cortés 1997: Ferran Carbó i Santi Cortés, *El teatre en la postguerra valenciana (1939-1962)*, València, Eliseu Climent editor, 1997.
- Carbó i Simbor 1993: Ferran Carbó i Vicent Simbor, *Literatura actual al País Valencià*, València/Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993.

- Cardó 1964: Carles Cardó, «Prefaci», dins *Màrius Torres, Poesies*, Barcelona, 1964, 73-79.
- Cardó 1977: Carles Cardó, *Les dues tradicions*, Barcelona, Claret, 1977. [Augmentada amb el capítol VIII (inèdit) del llibre: *El gran refús*, Barcelona, Claret, 1994.]
- Casán 1992: Xavier Casán, «Josep Palau i Fabre: L'Alfa Romeo i Julieta entre altres obres», *Revista de Catalunya*, 61 (1992), 148-149.
- Casanova et al. 2002: Emili Casanova, Ramon Mora i Josep Sanchis, *Enric Valor, un home de poble. Jornada d'estudi i homenatge a Enric Valor i la seua obra*, (Agullent-València, 2000), Paiporta, Editorial Denes, 2002.
- Castellanos 1995: Jordi Castellanos, «Ferran de Pol, entre la ciutat i el tròpic», dins Lluís Ferran de Pol, *La ciutat i el tròpic*, Barcelona, Curial, 5-26
- Castellet i Molas 1963: Josep M. Castellet i Joaquim Molas, *Poesia catalana del segle xx*, Barcelona, Edicions 62, 1963.
- Centelles 1985: Esther Centelles, «Estudi introductori», *El conte des de 1939*, Barcelona, Edicions 62, 5-27.
- Centenari Rafael Tasis* 2006: *Centenari Rafael Tasis (1906-2006)*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes, 2006.
- Charlon 1993: Anne Charlon, «Maria Aurèlia Capmany: la ficció literària», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, 7, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, 349-369.
- Cirer 2003: Felip Cirer Costa, *El seu record avança per la deserta nit dels joves: (converses amb Maria Villangómez)*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, 2003.
- Cita de narradors* 1958: J. Sarsanedas, M. A. Capmany, M. de Pedrolo, J. M. Espinàs i J. Perucho, *Cita de narradors*, Barcelona, Selecta, 1958.
- Coca 1973: Jordi Coca, *Pedrolo perillós?*, Barcelona, Dopesa, 1973. [Reeditat per La Magrana el 1991.]
- Coca 1978: Jordi Coca, *L'agrupació dramàtica de Barcelona. Intent de teatre nacional (1955-1963)*, Barcelona, Edicions 62, 1978.
- Coca 1979: Jordi Coca, «Josep Palau i Fabre, pulcrament endimonià», *Serra d'Or*, 243 (desembre 1979), 21-27.
- Coca 1991: Jordi Coca, «Josep Palau i Fabre: la necessitat de la tragèdia», *Serra d'Or*, 383 (1991), 9-11.
- Coca ed. 1992: Jordi Coca, «Pedrolo, amb el "Temps Obert"», dins X. García (ed.), *Rellegir Pedrolo*, Barcelona, Edicions 62, 1992, 145-158.
- Coca 2000: Jordi Coca, «El teatre de Manuel de Pedrolo», *Serra d'Or*, 491 (novembre 2000), 48-51.
- Coca 2003: Jordi Coca, «Sobre el teatre de Josep Palau i Fabre», *Serra d'Or*, 519 (2003), 56-58.
- Coca et al. 2000: Jordi Coca et al., «Deu anys sense Pedrolo», *Serra d'Or*, 491 (novembre 2000), 34-54.
- Cocozzella 1988: Peter Cocozzella, «La veu, la persona i el mite: cap a la definició d'una estètica d'Agustí Bartra», dins *Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Cata-*

- lans a Nord-Amèrica (Tampa-St. Augustin, 1987)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, 245-266.
- Codina 2002: Josep Anton Codina, «L'aventura teatral de Maria Aurèlia Capmany» dins Jordi Font (ed.), *Ciudadana Maria Aurèlia Capmany. Escriptora i dona d'acció*, Barcelona, Fundació Maria Aurèlia Capmany, 2002, 29-55.
- Coll-Vinent 2007: Sílvia Coll-Vinent, «Rafael Tasis, traductor i divulgador literari», *Quaderns. Revista de Traducció*, 14 (2007), 95-104.
- Colmeiro 1989: José F. Colmeiro, «Stretching the Limits: Pedrolo's Detective Fiction», *Catalan Review*, III, 2 (1989), 59-70.
- Colomer 1984: Josep M. Colomer, *Espanyolisme i catalanisme. La idea de nació en el pensament polític català*, Barcelona, L'Avenç, 1984.
- Colominas 1979: Joan Colominas, *La poesia, un combat per Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979.
- Comas 1985: Antoni Comas, «La poesia de Joan Perucho», *Mirador*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, 183-193.
- Conca et al. 1996: Maria Conca et al., *Simposi d'estudi i festa Enric Valor. Actes*, Alacant, Diputació d'Alacant, 1996.
- Cortés 2000: Carles Cortés, «Els orígens literaris de Xavier Benguerel», *Revista de Catalunya*, 155 (octubre 2000), 110-120.
- Curet 1967: Francesc Curet, *Història del Teatre Català*, Barcelona, Aedos, 1967.
- Danés 2004: Adriana Danés Sala, «Rafael Tasis 1921-1935: primers passos literaris i polítics», *Serra d'Or*, 538 (octubre 2004), 20.
- Danés 2006: Adriana Danés Sala, «Rafael Tasis als primers anys trenta. Un model d'intel·lectual patriota», dins *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*, Barcelona, L'Avenç / Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2006, 208-221.
- Dau al Set* 1977: *Dau al Set. Edició facsímil*, Barcelona, Leteradura, 1977.
- Desclot 1983: Miquel Desclot, «Introducció: una guia de lectura» dins Agustí Bartra, *Obra poètica completa II*, Barcelona, Edicions 62, 1983.
- Desclot i Medina 1976: Miquel Desclot i Jaume Medina, «Pròleg», dins Miquel Martí i Pol, *El llarg viatge. Obra Poètica II*, Barcelona, Llibres del Mall, 1976.
- Dolç 1986: Miquel Dolç i Dolç, «Introducció: el Crist i l'Ulisses d'Agustí Bartra», dins Agustí Bartra, *Obres completes III. Narrativa*, 1, Barcelona, Edicions 62, 1986.
- Enrich 1997: Maria Enrich, *Josep Romeu i Figueras: l'intel·lectual i el poeta*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- Esslin 1968: Martin Esslin, *The Theatre of the Absurd*, London, Taylor & Francis, 1968.
- Espinàs 1958: Josep M. Espinàs, «Joan Perucho, l'enyorador», dins J. Sarsanedas, M. A. Capmany, M. de Pedrolo, J. M. Espinàs i J. Perucho *Cita de narradors* 1958, 179-199.
- Espinàs 1990-1994: Josep M. Espinàs, *Obra completa*, 9 volums, Barcelona, La Campana, 1990-1994.

- Espinós 1999: Joaquim Espinós, *La imaginació compromesa. L'obra d'Agustí Bartra*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1999.
- Espriu 1957: Salvador Espriu, «A l'entorn de *Mites* de Jordi Sarsanedas», *Evocació de Rosselló-Pòrcel i altres notes*, Barcelona, Joaquim Horta editor, 1957.
- Fàbregas 1972: Xavier Fàbregas, «El teatre català entre el 1946 i el 1970», *Aproximació a la història del teatre català modern*, Barcelona, Curial, 1972, 241-264.
- Fàbregas 1974: Xavier Fàbregas, «Mots de ritual per a *Electra* de Josep Palau i Fabre», *Serra d'Or*, 174 (1974), 55-56.
- Fàbregas 1976: Xavier Fàbregas, *De l'Off Barcelona a l'acció comarcal. Dos anys de teatre català 1967-1968*, Barcelona, Institut del Teatre / Edicions 62, 1976.
- Fàbregas 1978: Xavier Fàbregas, *Història del teatre català*, Barcelona, Millà, 1978.
- Fàbregas 1987: Xavier Fàbregas, *Teatre en viu (1969-1972)*, Barcelona, Institut del Teatre / Edicions 62, 1987.
- Fàbregas 1990: Xavier Fàbregas, *Teatre en viu (1973-1976)*, Barcelona, Institut del Teatre, 1990.
- Farrés 1983, Pere Farrés, «Estudi introductori», dins Miquel Martí i Pol, *Antologia poètica*, Barcelona, Edicions 62, 1983, 5-23.
- Farrés 1989: Pere Farrés, «L'obra de Martí i Pol en un moment decisiu», *Reduccions*, 42 (1989), 72-80.
- Farrés 2000: Pere Farrés, «Miquel Martí i Pol, la construcció d'una poètica», dins Broch i Pinyol ed. 2000, 93-108.
- Ferrater Mora 1991: Josep Ferrater Mora, *Les formes de la vida catalana i altres assaigs*, Barcelona, Edicions 62, 1991.
- Folch de Sales 1999: Núria Folch de Sales, «La llarga història d'*Incerta glòria* i de les seves successives edicions», dins Joan Sales, *Incerta glòria*, Barcelona, Club Editor, 1999, 7-19.
- Formosa 1988: Feliu Formosa, «Els mites a l'obra de Bartra», *Faig*, 30 (1988), 69-84.
- Fuster 1956: Joan Fuster, «La poesia valenciana de Llorente als nostres dies», dins *Antologia de la poesia valenciana*, Barcelona, Selecta, 1956. [Reproduït a *Obres completes*, 5, Barcelona, Edicions 62, 1977, 295-346.]
- Fuster 1972: Joan Fuster, *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, Curial, 1972.
- Fuster 1973: Jaume Fuster, «Palau i Fabre, el darrer dels alquimistes», *Serra d'Or*, 164 (1973), 17-20.
- Fuster 1979: Jaume Fuster, «Manuel de Pedrolo i la novel·la policíaca en llengua catalana», *Taula de Canvi*, 16 (juliol/agost 1979).
- Fuster 1990: Jaume Fuster, «Pedrolo en negre», *Urc*, 2 (febrer 1990), 54-56.
- Gallén 1985a: Enric Gallén, «A propòsit d'una comparació entre la narrativa catalana i espanyola a partir de 1939», dins *Lliçons de literatura comparada catalana i castellana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, 161-170.
- Gallén 1985b: Enric Gallén, *El teatre a la ciutat de Barcelona durant el règim franquista (1939-1954)*, Barcelona, Institut del Teatre / Edicions 62, 1985.

- Gallén 1987a: Enric Gallén, «La literatura sota el franquisme: de l'ostracisme a la represa pública», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, X, Barcelona, Ariel, 1987, 213-241.
- Gallén 1987b: Enric Gallén, «Palau i Fabre i el teatre en els anys cinquanta», dins Alfred Badia *et al.*, *Palau i Fabre*, Barcelona, Publicacions ICE / Universitat de Barcelona, 1987, 33-42.
- Gallén 1988: Enric Gallén, «El teatre», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, XI, Barcelona, Ariel, 1988, 191-219.
- Gallén 1989: Enric Gallén, «Entre la supervivència i la institucionalització», *Romea, 125 anys*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1989, 95-119.
- Gallén 1993: Enric Gallén, «Dades per a una anàlisi del teatre a Catalunya. 1939-1993», *Caplletra*, 14 (primavera 1993), 11-30.
- Gallén 2000: Enric Gallén, «Censura moral en el teatre representat a Barcelona durant el primer franquisme», dins *Les literatures catalana i francesa: postguerra i «engagement»*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, 163-186.
- García ed. 1992: Xavier García (ed.), *Rellegir Pedrolo*, Barcelona, Edicions 62, 1992.
- García ed. 1993: Xavier García (ed.), Manuel de Pedrolo, *Sobres*, Lleida, Diputació de Lleida, 1993.
- Garcia Grau 1994: Manuel Garcia Grau, *Poètiques i voluntats per a una societat perifèrica*, Barcelona, Fundació Huguet / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- Garcia i Raffi 1993: Josep-Vicent Garcia i Raffi, «Bibliografia de Lluís Ferran de Pol», dins *Homenatge a Ferran de Pol*, Arenys de Mar, Ajuntament, 1993, 61-101.
- Garcia i Raffi 1998: Josep-Vicent Garcia i Raffi, *Lluís Ferran de Pol i Mèxic: literatura i periodisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- Garcia i Raffi 2002: Josep-Vicent Garcia i Raffi, «Lluís Ferran de Pol, la historiografia mexicana i les cultures indígenes», dins Assumpta Bernal, María José Coperías i Núria Girona (ed.), «Narrativa i història». *Quaderns de Filologia. Estudis literaris*, 7 (2002), Universitat de València, 163-175.
- Garcia i Raffi 2003: Josep-Vicent Garcia i Raffi, «Lluís Ferran de Pol i Pere Calders: entre l'afinitat i la discrepància», dins *Pere Calders i el seu temps*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, 143-178.
- Garcia i Raffi *et al.* 1993: Josep-Vicent Garcia i Raffi *et al.*, *Homenatge a Lluís Ferran de Pol*, Argentona, Ajuntament d'Arenys de Mar i Consell Comarcal del Maresme, L'Aixernador edicions, 1993.
- Garcia i Raffi *et al.* 1997: Josep-Vicent Garcia i Raffi *et al.*, *Quaderns d'estudis arenyencs*, 5 (1997).
- Gaziel 1998: Gaziel, *Quina mena de gent som*, Barcelona, La Magrana, 1998.
- Gilabert 1984: Joan A. Gilabert, «El Món de Xavier Benguerel i el de la burgesia nacionalista catalana», dins *Actes del Quart Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica. Washington D.C., 1984. Estudis en honor d'Antoni M. Badia i Margarit*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, 321-334.

- Gimferrer 1965: Pere Gimferrer, «Historia y memoria de Dau al Set», dins *Papeles de Son Armadans*, XXXVI, 108 (III/1965), LI-LX.
- Gimferrer 1977: Pere Gimferrer, «Pròleg», dins Màrius Torres, *Poesies*, Barcelona, Ariel, 1977, 9-24.
- Gimferrer 1984: Pere Gimferrer, «Pròleg», dins Joan Perucho, *Obra poètica completa*, Barcelona, Edicions Bruguera, 1984.
- Giró 2004: Jordi Giró i París, *Els homes són i les coses passen. Maurici Serrahima i Bofill (1902-1979), un filòsof literat del segle xx*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- Graells 1990: Guillem-Jordi Graells, «Maria Aurèlia Capmany: Un bosc per viure-hi», *Serra d'Or*, 363 (març 1990), 12-17.
- Graells 1992: Guillem-Jordi Graells, «Un recorregut pel teatre de Pedroló», dins *Rellegir Pedroló*, Barcelona, Edicions 62, 1992, 103-122.
- Graells 1993-1998: Guillem-Jordi Graells, «La producció literària de Maria Aurèlia Capmany, I-V», dins Maria Aurèlia Capmany, *Obra Completa*, Barcelona, Columna, 1993-1998.
- Gregori 1997: Carme Gregori, «L'existencialisme en les novel·les de Jordi Sarsanedas», dins *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle xx. Les littératures catalane et française au xxème siècle. Primer Congrès de Literatura Comparada, València, 15-18 abril de 1997*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, 137-152.
- Gregori 2000: Carme Gregori, «El caminant de la terra: els primers llibres de viatges de Josep M. Espinàs», *Caplletra*, 28 (primavera 2000), 121-144.
- Guansé 1955: Domènec Guansé, «Xavier Benguerel, novel·lista», *Pont Blau*, 53 (juliol 1955), 242-245. [Reproduït a la *Miscel·lània del Club dels Novel·listes*, Barcelona, Aymà, 1956, 171-178 i a *De Maragall a l'exili: assaigs de crítica literària*, Tarragona, El Mèdol, 1994, 153-156.]
- Guansé 1966: Domènec Guansé, «Xavier Benguerel», dins *Abans d'ara (Retrats literaris)*, Barcelona, Aymà, 1966.
- Guansé 1994: Domènec Guansé, «Rafael Tasis, novel·lista», dins Albert Manent (ed.), *De Maragall a l'exili. Assaig de crítica literària*, Tarragona, El Mèdol, 1994, 129-132.
- Guerrero 1995: Manuel Guerrero, «El mimetisme segons Josep Palau i Fabre», *Lletra de Canvi*, 39 (1995), 13-19.
- Guerrero et al. 1995: Manel Guerrero et al., *Lletra de Canvi*, 39 (1995).
- Guillamon 1988: Julià Guillamon, «L'escriptor i el seu altre: maduresa i joventut de Xavier Benguerel», *Revista de Catalunya*, 15 (gener 1988), 125-137.
- Guillamon 1989: Julià Guillamon, *Joan Perucho i la literatura fantàstica*, Barcelona, Edicions 62, 1989.
- Guillamon 1997: Julià Guillamon, «Retrat de Josep Palau i Fabre amb salacot», *Serra d'Or*, 453 (1997), 48-49.
- Guillamon 1998: Julià Guillamon, «El món de Joan Perucho. L'art de tancar els ulls», Barcelona, KRTU, 1998.

- Guillamon 1999: Julià Guillamon, «El món de Joan Perucho: l'art de tancar els ulls» *Serra d'Or*, XLI, 473 (maig 1999), 54-57.
- Guillamon ed. 2000: Julià Guillamon (ed.), Josep Palau i Fabre, *L'Alquimista. Catàleg de l'exposició*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2000.
- Guillem *et al.* 2004: Ramon Guillem *et al.*, *Marià Villangómez*, Barcelona, Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, 2004
- Hösle 1977: Johannes Hösle, «Pròleg», dins Miquel Martí i Pol, *Amb vidres a la sang. Obra Poètica III*, Barcelona, Llibres del Mall, 1977.
- Iborra 1982: Josep Iborra, *Fuster portàtil*, València, Edicions 314, 1982.
- Joan 2003: Bernat Joan, *Marià Villangómez: des de l'illa*, Sant Jordi de ses Salines (Eivissa), Res Publica Edicions, 2003.
- Johnson 1999: Louise P. Johnson, «Some Thoughts on Pedrolo: Estrangement, Mothers and Others», *Tesserae: Journal of Iberian and Latin American Studies*, 5,1 (juny 1999), 37-47.
- Keown 1996: Dominic Keown, *Sobre la poesia catalana contemporània*, València, Eliseu Climent editor, 1996.
- Llanas 1987: Manuel Llanas, «La Literatura d'idees: Maurici Serrahima», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, X, Barcelona, Ariel, 1987, 263-268.
- Llanas 1998a: Manuel Llanas, *Gaziel: vida, periodisme i literatura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- Llanas 1998b: Manuel Llanas, «Introducció», dins Gaziel, *Quina mena de gent som*, Barcelona, La Magrana, 1998, 7-40.
- Llanas 2002: Manuel Llanas, *Les vivències portugueses de Gaziel*, Barcelona, Fundació Catalunya-Portugal, 2002.
- Llanas i Pinyol 1987: Manuel Llanas i Ramon Pinyol i Torrens, «La literatura d'idees», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, X, Barcelona, Ariel, 1987, 243-274.
- Llibres i papers* 2000: *Llibres i papers de Rosa Leveroni: catàleg de l'arxiu literari*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 2000.
- Llompарт 1964: Josep M. Llompарт, *La literatura moderna a les Balears*, Palma, Moll, 1964.
- Llompарт 1998: Josep M. Llompарт, *El llac i la flama. Apunts sobre la poesia contemporània a Mallorca*, Palma, Moll, 1998.
- Lorda 1976: Felip M. Lorda i Alaiz, «Els corrents crítics de l'autonomia de l'obra literària i el problema de la interpretació última (a propòsit de *Totes les bèsties de càrrega*, novel·la de Manuel de Pedrolo)», dins R. B. Tate i Alan Yates (ed.), *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Oxford, Dolphin, 1976, 235-255.
- Lorés 1990: Jaume Lorés, «Pròleg», dins Maurici Serrahima, *Vida i obra de Joan Maragall*, Barcelona, Laia, 1981, 7-18.
- Manent 1993: Albert Manent, «Recepció de l'obra de Màrius Torres (1950-1975)», dins *URC: monografies literàries de Ponent*, 7 (primavera 1993), 24-31.

- Marçal 2004: Maria-Mercè Marçal, *Sota el signe del drac*, Barcelona, Proa, 2004.
- Marco 1983: Joaquim Marco, «Xavier Benguerel», *El Modernisme literari i d'altres assaigs*, Barcelona, Edhasa, 1983, 162-187.
- Marfany 1976: Joan-Lluís Marfany, «Notes sobre la novel·la espanyola de postguerra (I)», *Els Marges*, 6 (febrer 1976), 29-57.
- Marfany 1977: Joan-Lluís Marfany, «Notes sobre la novel·la espanyola de postguerra (II)», *Els Marges*, 11 (setembre 1977), 3-29.
- Marfany 1978: Joan-Lluís Marfany, «Notes sobre la novel·la espanyola de postguerra (III)», *Els Marges*, 12 (gener 1978), 3-22.
- Marfany 1988: Joan-Lluís Marfany, «La narrativa social de Josep M. Espinàs», dins *Història de la literatura catalana*, XI, Barcelona, Ariel, 1988.
- Marí 2006: Jaume Marí i Prunella, *Marià Villangómez: una aproximació*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- Martí i Pol 1975: Miquel Martí i Pol, *L'arrel i l'escorça. Obra poètica I, Part moderna*, Barcelona, Llibres del Mall, 1975. [Amb pròleg de Lluís Solà.]
- Martí i Pol 1976: Miquel Martí i Pol, *El llarg viatge. Obra poètica II*, Barcelona, Llibres del Mall, 1976. [Amb pròleg de Miquel Desclot i Jaume Medina.]
- Martí i Pol 1977: Miquel Martí i Pol, *Amb vidres a la sang. Obra poètica III*, Barcelona, Llibres del Mall, 1977. [Amb pròleg de Johannes Hösle i epíleg de Jaume Medina.]
- Martí i Pol 1980: Miquel Martí i Pol, *Les clares paraules, Obra poètica IV*, Barcelona, Llibres del Mall, 1980. [Amb pròleg de Joan Triadú.]
- Martí i Pol 1985: Miquel Martí i Pol, *Per preservar la veu. Obra poètica V*, Barcelona, Llibres del Mall, 1985. [Amb pròleg de Francesc Parcerisas.]
- Martí i Pol 1987: Miquel Martí i Pol, «Algunes consideracions sobre experiència i poesia», *Reduccions*, 34 (juny 1987), 59-74.
- Martí i Pol 1989: Miquel Martí i Pol, *Obra poètica/1 (1948-1971)*, Barcelona, Edicions 62, 1989. [Edició i introducció de Pere Farrés.]
- Martí i Pol 1990: Miquel Martí i Pol, *Obra poètica/2 (1970-1980)*, Barcelona, Edicions 62, 1990. [Edició i introducció de Pere Farrés.]
- Martí i Pol 1993: Miquel Martí i Pol, *Obra poètica/3 (1980-1990)*, Barcelona, Edicions 62, 1993. [Edició i introducció de Pere Farrés.]
- Martí i Olivella 1979: Jaume Martí i Olivella, «Paral·lels evolutius a l'obra de Sartre, Camus i Pedrolo», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Actes del Primer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979, 267-280.
- Martí i Olivella ed. 1993: Jaume Martí i Olivella (ed.), «Woman, history and nation in the works of Montserrat Roig and Maria Aurèlia Capmany», *Catalan Review*, VII, 2, (1993), 11-18.
- Martínez 1989: Esperanza Martínez Palau, *Agustí Bartra en Mèxic*, Mèxic, Universidad Nacional Autónoma de México, 1989.
- Mas i Vives 2003: Joan Mas i Vives, *Domini fosc (assaigs sobre poesia)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

- Massot i Muntaner 1990: Josep Massot i Muntaner, «Poesia franquista en català a Mallorca», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, 227-256.
- McNerney 1991: Kathleen McNerney, «Catalanes exiliados en México: Ana Murià y Agustí Bartra», dins José María Naharro Calderón (coord.), *El exilio de las Españas de 1939 en las Américas: adónde fue la canción?*, Rubí, Anthropos, 1991, 285-291.
- Mir 1970: Gregori Mir, «Teatre mallorquí i postguerra», dins *Literatura i societat a la Mallorca de postguerra*, Palma, Moll, 1970, 23-127.
- Misiego 1982: Miquela Misiego i Llagostera, «Maria Aurèlia Capmany: un feminisme 'diferent'», dins *Actes del Segon Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982, 389-403.
- Mohino 2004: Abraham Mohino, *La prosa de Rosa Leveroni: instantànies de l'ésser*, Vic, Eumo, 2004.
- Molas 1976: Joaquim Molas, «Pròleg», dins Jordi Sarsanedas, *Mites*, Barcelona, Edicions 62, 5-17.
- Molas 1997: Joaquim Molas, «Pròleg», dins Josep M. Espinàs, *Un racó de parai-gua*, Barcelona, Edicions La Campana, 1997.
- Molas i Gallén 1988: Joaquim Molas i Enric Gallén, «La literatura popular i de consum», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, XI, Barcelona, Ariel, 1988, 301-353.
- Munné-Jordà 1995: Antoni Munné-Jordà, «*Temps Obert*» de Manuel de Pedrolo entre dues cultures, Tàrraga, Ajuntament de Tàrraga, 1995.
- Muñoz 1997a: Josep M. Muñoz, *Jaume Vicens i Vives (1910-1960): una biografia intel·lectual*, Barcelona, Edicions 62, 1997, 244-256.
- Muñoz 1997b: Josep M. Muñoz, «Vicens Vives i el "redreç" burgès: L'exemple d'Itàlia» *L'Avenç*, 218 (1997), 67-72.
- Muñoz et al. 1998: Josep M. Muñoz i Lloret et al., «Jaume Vicens Vives», *Revista de Girona*, 191 (1998).
- Murià 1990: Anna Murià, *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*, Barcelona, Pòrtic, 1990.
- Murià 1992: Anna Murià, *L'obra de Bartra. Assaig d'aproximació*, Barcelona, Pòrtic, 1992.
- Nadal 1993: Antoni Nadal, «Notes sobre els autors mallorquins contemporanis», *Caplletra*, 14 (primavera 1993), 77-86.
- Nadal 1998: Antoni Nadal, *Teatre modern a Mallorca*, Barcelona, Universitat de les Illes Balears / Departament de Filologia Catalana i Lingüística General / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- Nadal 2002: Antoni Nadal, *El teatre mallorquí del segle xx*, Palma, Documenta Balear, 2002.
- Nofre 1987: Tomàs Nofre, «Sobre *Vides de Picasso* de Josep Palau i Fabre», *Els Marges*, 37 (maig 1987), 119-127.
- Noguero 1993: Joaquim Noguero, «Joan Perucho: del màgic a l'il·lusionista», *Faig Arts*, 33 (1993), 91-96.

- Obiols 1997: Víctor Obiols, «Catàleg general 1952-1981», *Elements intertextuals en l'obra poètica de Joan Ferraté*, Reus, Edicions Rosa de Reus / Associació d'Estudis Reusencs, 1997.
- Oller 1986: Dolors Oller, «Poesia catalana del segle xx: un esbós d'interpretació», *La construcció del sentit*, Barcelona, Empúries, 1986, 85-101
- Ortís 2001: Joan Ortís i Fernández, *Aproximació a l'obra poètica de Manuel de Pedrolo*, Tàrraga, Ajuntament de Tàrraga, 2001.
- Palau i Fabre 2005a: Josep Palau i Fabre, *Obra literària completa, Edició de l'autor. (Poesia, teatre i contes)*, Barcelona, Galàxia Gutenberg / Cercle de lectors, 2005.
- Palau i Fabre 2005b: Josep Palau i Fabre, *Obra literària completa, Edició de l'autor. (Assaigs, articles i memòries)*, Barcelona, Galàxia Gutenberg / Cercle de lectors, 2005.
- Palau i Martínez ed. 2002: Montserrat Palau i Raül-David Martínez Gili (ed.), *Maria Aurèlia Capmany: l'afirmació en la paraula*, Valls, Cossetània / Universitat Rovira i Virgili, 2002.
- Pàmies 1982: Jordi Pàmies, «Temes principals en la poesia de Màrius Torres», *Reduccions*, 16 (1982), 71-90.
- Parcerisas 1985: Francesc Parcerisas, «Dos apunts sobre els últims llibres de Miquel Martí i Pol», dins Miquel Martí i Pol, *Per preservar la veu, Obra poètica V*, Barcelona, Llibres del Mall, 1985, 7-21.
- Parramon 2004: Jordi Parramon Blasco, «“Dolç àngel” de Màrius Torres: un assaig d'anàlisi mètrica», *Els Marges*, 74 (tardor 2004), 71-76.
- Pedrolo 1974: Manuel de Pedrolo, «Impressions-expressions sobre tres novel·les de la Maria Aurèlia», dins *Maria Aurèlia Capmany, Obra Completa 1*, Barcelona, Nova Terra, 1974.
- Pérez 1993: Janet Pérez: «Maria Aurèlia Capmany's 'Quim/Quima': Apocalyptic and millennial context, text and subtext», *Catalan Review*, VII, 2 (1993), 91-103.
- Pérez de Olaguer 1970: Gonzalo Pérez de Olaguer, *Teatre Independent a Catalunya*, Barcelona, Bruguera, 1970.
- Pérez Montaner 1990: Jaume Pérez Montaner, «Notes sobre la poesia de postguerra al País Valencià», *Subversions*, València, Eliseu Climent editor, 1990, 205-216.
- Pérez Moragon 1993: Francesc Pérez Moragon, «Teatre en català a València durant el franquisme: crisi d'un model escènic», *Caplletra*, 14 (primavera 1993), 49-66.
- Perucho 1958: Joan Perucho, «Jordi Sarsanedas o l'escriptor darrera el mite dins», *Cita de narradors 1958*, 103-121.
- Perucho 1985-1996: Joan Perucho, *Obres completes*, Barcelona, Edicions 62, 1985-1996.
- Pessarrodona 1996: Marta Pessarrodona, *Maria Aurèlia Capmany, un retrat (amb fotografies de Pilar Aymerich)*, Barcelona, Institut Català de la Dona, 1996.
- Pijuan 2004: Alba Pijuan Vallverdú, «Manuel de Pedrolo: Not Just a Prolific Translator», *Less Translated Languages*, Amsterdam, Benjamins, 2004, 339-351.

- Pla, Ll. 1979: Lluïsa Pla, «Ironia i mite en Jordi Sarsanedas», *Quaderns Crema*, 2 (novembre 1979), 69-82.
- Pla, X. 1996: Xavier Pla, «Maurici Serrahima, crític i teòric de la literatura», *Serra d'Or*, XXXVIII, 435 (març 1996), 26-28.
- Pla, X. 2002: Xavier Pla, «Incerta glòria de Joan Sales o una poètica de l'excés», *Estudi General*, 22 (2002) [= *Miscel·lània d'homenatge a Modest Prats*, II], 529-553.
- Pla i Arxé 2001: Ramon Pla i Arxé, *Textos crítics*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- Poblet 1967: Josep Maria Poblet, *Rafael Tasis, conducta i exemple*, Barcelona, Grijalbo, 1967.
- Poca 2008: Josep Poca i Gaya, «Bibliografia de Maurici Serrahima», *Llengua & Literatura*, 19 (2008), 351-398.
- Poesia* 1976: *Poesia*, Edició facsímil de la revista, Barcelona, Aymà / Proa, 1976.
- Pons, A. 1991: Agustí Pons, «Maria Aurèlia Capmany: memòria d'un compromís», *Revista de Catalunya*, 57 (novembre 1991), 115-126.
- Pons, A. 2000: Agustí Pons, *Maria Aurèlia Capmany. L'època d'una dona*, Barcelona, Columna, 2000.
- Pons, M. 1998: Margalida Pons, *Poesia insular de postguerra: quatre veus dels anys cinquanta*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- Pons et al. 2004: Margalida Pons et al., «Els escriptors balears del segle xx. Una temptativa de cànon», *Lluc*, 841 (setembre-octubre 2004), 9-37.
- Pont 1969: *El Pont* 30 (1969). Monogràfic: «Rafael Tasis, poc conegut però endevinat».
- Pou de Lletres* 1998: *El Pou de Lletres*, 9/10 (estiu 1998). Monogràfic: «Palau, sense teatre?».
- Prats 1986: Margarida Prats Ripoll, *Màrius Torres: l'home i el poeta*, Barcelona, Edicions del Mall, 1986.
- Puig 1998: Arnau Puig, *Històries de Dau al Set, cinquanta anys*, Barcelona, Thassàlia, 1998.
- Pujades 1999: Ignasi Pujades, *L'arrel i l'escorça* (volum I), Barcelona, Proa, 1999.
- Pujol 1986: Carlos Pujol, *Juan Perucho, el mágico prodigioso*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1986.
- Rabassa 1985: Josep Rabassa i Francesc Rabassa, *Història del teatre a Lleida*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1985.
- Ribbans 1983: Geoffrey Ribbans, «La temptació de l'absolut a la lírica catalana del segle xx», dins *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, 293-306.
- Ribé 1972: Maria Carme Ribé, «Índex d'Ariel», *Revista de les Arts*, *Biblioteconomia*, 75-76 (1972), 61-91.
- Rosselló 1993: Ramon X. Rosselló, «Cap a una cronologia dels models teatrals de Pedrolo», *Caplletra*, 14 (primavera 1993), 127-142.
- Rosselló 1995: Ramon X. Rosselló, «L'existencialisme i el teatre de l'absurd en l'obra teatral de Manuel de Pedrolo», *Catalan Review*, IX, 1 (1995), 125-138.

- Rosselló 1997: Ramon X. Rosselló, *Anàlisi de l'obra dramàtica de Manuel de Pedrolo*, Tàrraga, Ajuntament de Tàrraga, 1997.
- Rosselló Bover 1994: Pere Rosselló Bover, «La figura de Ramon Llull en l'avantguarda catalana: J. V. Foix i Josep Palau i Fabre», dins *Miscel·lània Germà Colón-1*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 201-218.
- Rosselló Bover 1997: Pere Rosselló Bover, *Els moviments literaris a les Balears (1840-1990)*, Palma, Edicions Documenta Balear, 1997.
- Rosselló i Simbor ed. 1993: Ramon X. Rosselló i Vicent Simbor (ed.), «El teatre català de la postguerra ençà» *Caplletra*, 14 (primavera 1993).
- Rovira 1988: Teresa Rovira, «Apèndix. La literatura infantil i juvenil», dins *Història de la literatura catalana. Part moderna*, XI, Barcelona, Ariel, 1988, 425-471.
- Rubio 1978: Édouard Rubio, «Manuel de Pedrolo et le cycle "Temps Obert"», dins Jean Chalon, Paul Filippi, Pierre Guiral, i Simon Lantieri (ed.), *Melanges a la memoire d'André Joucla-Ruau*, Aix-en-Provence, Université de Provence, 1978, 1073-1080.
- Ruiz 2004: Francisco Ruiz Soriano, «Josep Palau i Fabre, la voz subversiva del alquimista», *Bulletin Hispanique*, 2 (2004), 597-614.
- Sala Valldaura 2006: Josep Maria Sala Valldaura, *Història del teatre a Catalunya*, Vic/Lleida, Eumo/Pagès editors, 2006.
- Sales 1964: Joan Sales, «Notícia biogràfica», dins Màrius Torres, *Poesies*, Barcelona, Ariel, 1964, 7-71.
- Sales 1976: Joan Sales, *Cartes a Màrius Torres. Seguides de viatge d'un moribund*, Barcelona, Club Editor, 1976.
- Sales i Rodoreda 2008: Joan Sales i Mercè Rodoreda, *Epistolari complet (1962-1983)*, Barcelona, Club Editor, 2008.
- Salvador 1994: Vicent Salvador, *Fuster o l'estratègia del centaure*, València, Bullent, 1994.
- Salvador i Van Lawick 1999: Vicent Salvador i Heike van Lawick, *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, 1999.
- Salvat 1971: Ricard Salvat, *Els meus muntatges teatrals*, Barcelona, Edicions 62, 1971.
- Salvat 1987: Ricard Salvat, «Introducció», dins Agustí Bartra, *Obra poètica completa IV*, Barcelona, Edicions 62, 1987.
- Salvat 1991: Ricard Salvat, *Escrits per al teatre*, Barcelona, Institut del Teatre, 1991.
- Salvo 1994: Ramon Salvo, «Pròleg», dins Manuel de Pedrolo, *Tàctil*. [www.xtec.es/~rsalvo/articles/pedrolo.htm]
- Salvo 1996: Ramon Salvo, «Josep Palau i Fabre: de l'aprenent de poeta a l'alquimista», *Revista de Catalunya*, 103 (1996), 101-123.
- Sanchis Guarner 1951: Manuel Sanchis Guarner, *Els poetes insulars de postguerra*, Palma, Moll, 1951.
- Sarsanedas 1958: Jordi Sarsanedas, «Llegeixo les novel·les de Maria Aurèlia Capmany», dins *Cita de narradors 1958*, 7-44.
- Serra 2006: Jean Serra, *Ales que s'obriran a un nou embat: escrits recents sobre Villangómez*, Palma, Documenta Balear, 2006.

- Serra 2007: Jean Serra, *A la vora de Villangómez*, Edicions Documenta Balear, 2007.
- Serra d'Or 2002: Serra d'Or, 513 (setembre 2002). Monogràfic: «Josep M. Espinàs, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes».
- Serrahima 2004: Maurici Serrahima, *Del passat quan era present*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- Simbor 1991: Vicent Simbor, «Totes les bèsties de càrrega: La hipèrbole de la irracional quotidianitat catalana», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes / XXIII. Miscel·lània Jordi Carbonell*, 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, 209-221.
- Simbor 2002: Vicent Simbor, «El compromís neorealista en la narrativa catalana», dins *Realisme i compromís en la narrativa de la postguerra europea*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, 235-293.
- Sirera 1979: Josep Lluís Sirera, «El fet teatral», dins *La societat valenciana*, València, Lindes, 1979.
- Sirera 1981: Josep Lluís Sirera, *Passat, present i futur del teatre valencià*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1981.
- Sirera 1987: Josep Lluís Sirera, «Literatura i pràctiques dramàtiques al País Valencià contemporani: dos segles d'indefinicions», dins *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, Alacant, Ajuntament de Benidorm / Universitat d'Alacant, 1987, 139-156.
- Sobre Jordi Sarsanedas 1997: J. Triadú et al., *Sobre Jordi Sarsanedas*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- Solà 1975: Lluís Solà i Sala, «Poesia i realitat», dins *Miquel Martí i Pol, L'arrel i l'escorça. Obra poètica I*, Barcelona, Edicions del Mall, 1975, 7-14.
- Soldevila 1975: Llorenç Soldevila, «La narrativa d'Agustí Bartra», *Faig*, 2, (juny 1975), 19-22.
- Soldevila 1982: Llorenç Soldevila, «Agustí Bartra: poeta auroral», *Faig*, 18, (juny 1982), 17-19.
- Soldevila 2004: Llorenç Soldevila, «Recepció crítica i popularització de l'obra. Una aproximació», *L'Avenç*, 296 (novembre 2004), 42-48.
- Soldevila et al. 1967: Ferran Soldevila et al., «Record de Rafael Tasis», *Serra d'Or*, IX (1967), 44-50.
- Steel 1993: Brian Steel, «Manuel de Pedrolo: 'Gairebé ningú': An English Translation and Some Unpublished Letters of Pedrolo», *Antípodas: Journal of Hispanic and Galician Studies*, 5 (1993), 61-79.
- Subiràs 1993: Marçal Subiràs Pugibet, «Màrius Torres i la música», dins *Miscel·lània Jordi Carbonell*: 5, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, 95-112.
- Sugranyes 1977: Ramon Sugranyes de Franch, «Pròleg», dins Carles Cardó, *Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes*, Barcelona, Claret, 1977, 9-17.
- Tasis 1935: Rafael Tasis, *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, Barcelona, La Revista, 1935.

- Tasis 1954a: Rafael Tasis, «Pedrolo, novel·lista inèdit», *Pont Blau*, 20-21 (1954), 223-226.
- Tasis 1954b: Rafael Tasis, *La Novel·la catalana*, Barcelona, Sagitari, 1954.
- Tasis et al. 2006: Rafael Tasis Ferrer et al., *Centenari Rafael Tasis (1906-2006)*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes, 2006.
- Terry 1987: Arthur Terry, «La poesia catalana moderna dins el seu context europeu», *Revista de Catalunya*, 4 (gener 1987), 147-161.
- Tharrats 1999: Joan Josep Tharrats, *Dau al Set i la seva època*, Barcelona, Parsifal Edicions, 1999.
- Torres 1947: Màrius Torres, *Poesies*, Coyoacán, Quaderns de l'Exili, 1947. [El 1950, 1953, 1964 i 1977 es va reeditar amb nous poemes i escrits inèdits i noves introduccions.]
- Torres 1993: Màrius Torres, *Poesies i altres escrits*, Barcelona, Edicions 62, 1993. [Edició a cura de Margarida Prats i amb pròleg de Pere Gimferrer.]
- Torres 2004: «Biblioteca virtual Màrius Torres», Lleida, 2004. [http://pv2.sbd.udl.es/vllibres/webmarius/index_1024.asp]
- Torres, E. 1995: Estanislau Torres, *Les tises de la censura, (el règim franquista contra l'autor i contra Manuel de Pedrolo, Pere Calders, Guillem Viladot, Montserrat Roig, Víctor Mora)*, Lleida, Pagès editors, 1995.
- Triadú 1950: Joan Triadú, *Antologia dels contistes catalans*, Barcelona, Selecta, 1950.
- Triadú 1951: Joan Triadú, *Antologia de la poesia catalana 1900-1950*, Barcelona, Selecta, 1951.
- Triadú 1976: Joan Triadú, «Mite i realitat a la novel·la catalana de postguerra», dins *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el Català (Amsterdam 1970)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976, 355-371.
- Triadú 1980: Joan Triadú, «Pròleg», dins Miquel Martí i Pol, *Les clares paraules. Obra poètica IV*, Barcelona, Llibres del Mall, 1980.
- Triadú 1982a: Joan Triadú, *La novel·la de postguerra*, Barcelona, Edicions 62, 1982.
- Triadú 1982b: Joan Triadú, «El darrer Llor i el primer Benguerel» i «Plenitud i renovació de Xavier Benguerel», dins Triadú 1982a, 60-63 i 186-190.
- Triadú 1982c: Joan Triadú, «Lluís Ferran de Pol», dins Triadú 1982a, 66-69, 132-136.
- Triadú 1982d: Joan Triadú, «Primeres novel·les de M. A. Capmany i "Un lloc entre els morts i el seu temps"», dins Triadú 1982a, 47-50 i 206-209.
- Triadú 1982e: Joan Triadú, «Primeres novel·les de J. M. Espinàs», dins Triadú 1982a, 41-44.
- Triadú 1985: Joan Triadú, «Ariel entre l'avantguarda i la normalització», *La poesia de postguerra*, Barcelona, Edicions 62, 435-446.
- Triadú 1990: Joan Triadú, «L'obra narrativa de Josep M. Espinàs», dins Josep M. Espinàs, *Obra completa: novel·les*, Barcelona, La Campana, 1990, 7-45.
- Triadú 1997: Joan Triadú, «Notes sobre la poesia de Jordi Sarsanedas. Comentari obert per a una lectura dels seus inicis», dins *Sobre Jordi Sarsanedas*, 1997, 127-135.

- Triadú 2000: Joan Triadú, «Joan Sales: compromís personal i creació literària», dins *Les literatures catalana i francesa: postguerra i «engagement»*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, 415-428.
- Trueta 1984: Josep Trueta, *L'esperit de Catalunya*, Barcelona, Selecta, 1984.
- Vall 1992: F. Xavier Vall i Solaz, «L'existencialisme a les primeres novel·les de Manuel de Pedrolo (1949-1956)», dins Xavier Garcia (ed.), *Rellegir Pedrolo*, Barcelona, Edicions 62, 1992, 207-216.
- Vall 1994: F. Xavier Vall i Solaz, «Aproximació a la influència de l'existencialisme en la literatura catalana de postguerra», dins *Els anys de la postguerra a Catalunya (1939-1959)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 59-72.
- Vall 1995: F. Xavier Vall i Solaz, «L'objectivisme en la narrativa catalana de postguerra», dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Frankfurt am Main, 18-25 de setembre de 1994, I*, Barcelona, AILLC/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, 139-154.
- Vall 1996: F. Xavier Vall i Solaz, «L'existencialisme als Països Catalans abans de la postguerra», *Revista de Catalunya*, 112 (1996), 156-164.
- Vall 1997: F. Xavier Vall i Solaz, «Joan Fuster i l'existencialisme», dins *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle xx. Les littératures catalane et française au xxème siècle. Primer Congrès de Literatura Comparada, València, 15-18 abril de 1997*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, 367-384.
- Vall 1998: F. Xavier Vall i Solaz, «Llorenç Villalonga i l'existencialisme», *Els Marges*, 62 (1998), 105-116.
- Vall 1999: F. Xavier Vall i Solaz, «La recepció de l'existencialisme a l'Institut Francès (fins al 1968)», dins *Homenatge a Arthur Terry, 2*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, 269-287.
- Vall 2000a: F. Xavier Vall i Solaz, «J. M. Castellet i l'«existencialisme»», *Els Marges*, 66 (2000), 7-23.
- Vall 2000b: F. Xavier Vall i Solaz, «La contribució de l'existencialisme a l'«engatjament»», dins *Les literatures catalana i francesa: postguerra i «engagement»*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, 429-443.
- Vall 2003: F. Xavier Vall i Solaz, «La 'temptació' religiosa a *L'Étranger* i en la literatura catalana de postguerra», dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, II*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, 291-309.
- Vallverdú 1971: Francesc Vallverdú, «Introducció a la poesia d'Agustí Bartra», dins Agustí Bartra, *Obra poètica completa I*, Barcelona, Edicions 62, 1971.
- Vallverdú 1980: Josep Vallverdú, «Màrius Torres, sempre», dins *De Morera i Galícia a Guillem Viladot*, Lleida, Dilagro, 1980.
- Vallverdú 1985a: Francesc Vallverdú, «El retorn fecund d'Agustí Bartra», *Escrips sobre poetes i poesia*, Manacor, Caixa de Balears, 1985, 48-51.
- Vallverdú 1985b: Francesc Vallverdú, «Crist de 200.000 braços», *Escrips sobre poetes i poesia*, Manacor, Caixa de Balears, 1985, 51-58.
- Vallverdú 1985c: Francesc Vallverdú, «L'última torxa del Modernisme», *Escrips sobre poetes i poesia*, Manacor, Caixa de Balears, 1985, 58-60.

- Verjat 1997: Alain Verjat, «Sartre et Pedroló. Huis-clos et Tècnica de cambra», dins *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle xx. Les littératures catalane et française au xxème siècle*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, 409-419.
- Vicens Vives 1995: Jaume Vicens Vives, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1995. [1a edició de 1954.]
- Vidal Alcover 1982: Jaume Vidal Alcover, «La poesia a Mallorca del 1936 al 1960», *Randa*, 13 (1982), 7-42.
- Vidal Alcover ed. 1986: Jaume Vidal Alcover (ed.), *Maria Aurèlia Capmany en els seus millors escrits*, Barcelona, Arimany, 1986.
- Vidal Alcover 1993: Jaume Vidal Alcover, «La poesia a Mallorca del 1936 a 1960», dins *Estudis de literatura catalana contemporània*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Universitat Rovira i Virgili, 1993, 177-210.
- Vilafranca 2000: Encarna Vilafranca, «Apunts al voltant d'alguns trets existencialistes en la producció novel·lística inicial de Maria Aurèlia Capmany», dins *Homenatge a Arthur Terry-4*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, 113-127.
- Vilanova, A. 2005: Antonio Vilanova, «Auge y supervivencia de una cultura prohibida», dins *Literatura catalana de posguerra*, Barcelona, Destino, 2005.
- Vilanova, F. 2004: Francesc Vilanova, *La guerra particular de Gaziell amb el comte de Godó (1940-1945)*, Barcelona, Ploion editors, 2004.
- Wellwarth 1972: George E. Wellwarth, «Manuel de Pedroló and Spanish Absurdism», *Books Abroad*, 46 (1972), 380-387.
- Xirau 1972: Ramon Xirau, «Agustí Bartra, mite i paraula», *Serra d'Or*, 148, (gener 1972), 39-40.
- Zimmerman *et al.* 2004: Marie-Claire Zimmerman *et al.*, *Col·loqui Pere-Jordi Cerdà. Osseja-Llívia, 28-30 de setembre del 2001*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Presses Universitaires de Perpignan, 2004.